

**HOTUBA YA MHESHIMIWA BALOZI DKT. AUGUSTINE
PHILLIP MAHIGA (MB) WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA
AKIWASILISHA BUNGENI MPANGO NA MAKADIRIO YA
BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA
2019/2020**

A. UTANGULIZI

1. Mheshimiwa Spika, kufuatia taarifa zilizowasilishwa leo katika Bunge lako na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fedha ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020.

Shukrani na Pole

2. Mheshimiwa Spika, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu Rahim kwa wingi wa rehema zake na kwa kuniruzuku uhai na kunipa afya njema iliyoniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako kuwasilisha Mpango na Makadirio ya Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020. Aidha, kipekee kabisa napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuniadini na kunitua tena kuitumikia Serikali ya Awamu ya Tano katika nafasi nyingine ya Waziri

wa Katiba na Sheria. Naahidi kuitumikia nafasi hii kwa uadilifu, uaminifu na unyenyekevu mkubwa kwa maslahi mapana ya Taifa na wananchi wote.

3. Mheshimiwa Spika, kwa majonzi makubwa nikupe pole wewe, Bunge lako, familia na wananchi wote wa Korogwe Vijijini kwa kuondokewa na mwenzetu Mheshimiwa Stephen Hillary Ngonyani aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Korogwe Vijijini, kupitia Chama cha Mapinduzi na mjumbe wa kamati ya kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, aliyefariki tarehe 2 Julai, 2018. Mwenyezi Mungu ailaze roho ya marehemu mahali pema peponi, Amina.

Salamu za Pongezi

4. Mheshimiwa Spika, kwa moyo mkunjufu napenda kukupongeza wewe binafsi kwa uongozi wako mahiri wa kuliongoza na kulisimamia Bunge letu katika kuisimamia na kuishauri Serikali. Nampongeza pia Naibu Spika, Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Mwansasu (Mb) na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kutekeleza majukumu yao kwa umahiri na kwa kuzingatia Katiba, sheria, kanuni na taratibu zilizowekwa.

5. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kumpongeza Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa hotuba yake nzuri ambayo imeweka msingi wa mwelekeo wa kisera na kiutendaji katika utekelezaji wa shughuli za Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020. Aidha, nampongeza kwa

uongozi wake mahiri katika kusimamia shughuli za Serikali ndani na nje ya Bunge lako tukufu.

6. Mheshimiwa Spika, kwa ridhaa yako naomba niwapongeze Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Mohamed Omari Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, Mheshimiwa George Boniface Simbachawene, Mbunge wa Kibakwe, kwa uongozi wao mahiri ikiwa ni pamoja na kuziwezesha kamati wanazoziongoza kutekeleza majukumu yake kikamilifu na ufanisi. Wizara yangu inayo imani kubwa kwao na itaendelea kuwapatia ushirikiano unaostahili katika kipindi chote cha uongozi wao. Vilevile, natoa shukrani za dhati kwa Kamati hizo kwa kazi kubwa ya kuchambua Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na Mfuko wa Mahakama kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020. Nilihakikishie Bunge lako tukufu kuwa Wizara yangu inatambua na kuthamini mchango wa Kamati hizi katika kuhakikisha Sekta ya Sheria inachangia kikamilifu katika maendeleo ya nchi yetu katika nyanja za kiraia, kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, mazingira na teknolojia.

7. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kuwapongeza kwa dhati Wabunge wenzangu waliochaguliwa hivi karibuni kuwa Wabunge wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambao ni Mheshimiwa Eng. Christopher Kajoro Chizza, Mbunge wa Jimbo la Buyungu; Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer, Mbunge wa Jimbo la Monduli; Mheshimiwa

Mwita Mwikwabe Waitara, Mbunge wa Jimbo la Ukonga; Mheshimiwa Timotheo Paul Mnzava, Mbunge wa Korogwe Vijijini; Mheshimiwa Zuberi Mohammed Kuchauka, Mbunge wa Jimbo la Liwale; Mheshimiwa James Kinyasi Millya, Mbunge wa Jimbo la Simanjiro; Mheshimiwa Joseph Michael Mkundi, Mbunge wa Jimbo la Ukerewe; Mheshimiwa Ryoba Chacha Marwa, Mbunge wa Jimbo la Serengeti; Mheshimiwa Paulina Philipo Gekul, Mbunge wa Jimbo la Babati Mjini; na Mheshimiwa Abdallah Ally Mtolea, Mbunge wa Jimbo la Temeke. Binafsi, nawatakia kila la kheri katika kutekeleza majukumu yao ya Ubunge.

8. Mheshimiwa Spika, naomba kuwapongeza mawaziri wenzangu na naibu mawaziri tulioteuliwa katika kipindi cha mwaka wa fedha 2018/19 na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa. Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, kuziongoza wizara mbalimbali za Serikali ya Muungano. Nimpongeze Mheshimiwa Joseph George Kakunda (Mb), Waziri wa Viwanda na Biashara; Mheshimiwa Japhet Ngailonga Hasunga (Mb), Waziri wa Kilimo; Mheshimiwa Anjellah Jasmine Mbelwa Kairuki (Mb), Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Uwekezaji; Mheshimiwa Doto Biteko (Mb), Waziri wa Madini na Mheshimiwa Prof. Palamagamba John Aidan Mwaluko Kabudi (Mb), Waziri wa Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki. Pia, niwapongeze Mheshimiwa Mary Machuche Mwanjelwa (Mb), Naibu Waziri, Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora; Mheshimiwa Constantine John Kanyasu (Mb), Naibu Waziri

wa Maliasili na Utalii; Mheshimiwa Mwita Mwikwabe Waitara (Mb), Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa na Mheshimiwa Innocent Lugha Bashungwa (Mb), Naibu Waziri wa Kilimo. Aidha, nawapongeza Mheshimiwa January Henry Msoffe (JR Mst.) ambaye ameteuliwa kuwa mwenyekiti wa tume ya kurekebisha sheria na Bwana Iddi Mandi na Bwana Kalolo Bundala kwa kuteuliwa kuwa makamishna wa Tume ya Kurekebisha Sheria. Niwatakie walioteuliwa na Mheshimiwa Rais, kushika nafasi mbalimbali katika Utumishi wa Umma, kila la kheri katika utekelezaji wa majukumu yao mapya.

A. DIRA NA DHIMA

9. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inaongozwa na Dira ambayo ni Katiba na Sheria wezeshi kwa maendeleo ya Taifa. Dira hii inalenga kuweka mazingira rafiki ya kiseria na ya kisheria kuwezesha utekelezaji wa mipango ya maendeleo ya Taifa, kudumisha hali ya amani, utulivu na utangamano wa kitaifa ambazo ni nguzo muhimu kwa mustakabali wa Taifa letu. Aidha, Dhima ya Wizara ni kuwa na mfumo madhubuti wa kikatiba na kisheria wenye kufanikisha utekelezaji wa sera na mipango kwa maendeleo ya Taifa ambayo inahimiza ubunifu katika kujenga mazingira wezeshi ya upatikanaji haki na huduma bora za kisheria kwa wananchi.

B. MUUNDO NA MAJUKUMU YA WIZARA

10. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inajumuisha Mhimili wa Mahakama ya Tanzania, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali, Ofisi ya Kabidhi Wasii Mkuu/Wakala wa Usajili Ufilisi na Udhamini, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Tume ya Utumishi wa Mahakama, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania na Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto. Aidha, Wizara yangu imeendelea kutekeleza majukumu yake kama yalivyoainishwa katika Hati ya Mgawanyo wa Majukumu kwa Mawaziri, kupitia matangazo Serikali Na. 144 la Aprili, 2016 na Na. 144A la Juni, 2016, ambayo ni kutunga Sera zinazohusu masuala ya kisheria na kusimamia utekelezaji wake; kushughulikia mambo ya kikatiba; kusimamia mfumo wa haki na utoaji haki; uandishi wa sheria; kuendesha mashtaka ya jinai; kushughulikia uendeshaji wa mashauri ya madai na mikataba mbalimbali inayohusu Serikali na uratibu wa sheria za kimataifa; kushughulikia masuala ya haki za binadamu na msaada wa kisheria; kurekebisha sheria; kushughulikia urejeshwaji wa wahalifu na masuala ya ushirikiano wa kimataifa kwenye makosa ya jinai; kusajili matukio muhimu ya binadamu (vizazi, vifo, ndoa, talaka na uasili), kushughulikia masuala ya ufilisi na udhamini; kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimali watu iliyo chini ya Wizara.

**C. MAPITIO YA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA
2018/2019**

11. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 Wizara yangu ilipanga na kutekeleza majukumu yake kwa kuzingatia maeneo mahsusi ya kipaumbele kama msingi wa kufanikisha utekelezaji wa Dira na Dhima ya Wizara. Maeneo hayo ya kipaumbele ni pamoja na kukamilisha maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria kwa ajili ya mambo ya kisheria na utekelezaji wake; kufanya mapitio na maboresho ya sheria mbalimbali; kuweka mfumo wa kimkakati wa kusimamia masuala ya utajiri na rasilimali asilia; kukamilisha maandalizi ya kutekeleza awamu ya pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria; haki na mfumo wa utoaji haki; usikilizaji wa mashauri; kuendelea na ujenzi wa majengo mahakama nchini kote; kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika huduma mbalimbali za kimahakama; uandishi, urekebu na ufasiri wa sheria; kuimarisha usimamizi wa masuala ya mikataba; uimarishaji wa miundombinu ya utoaji wa ushauri wa kisheria; kuendesha mashtaka; uendeshaji wa mashauri ya madai na usuluhishi ndani na nje ya nchi; haki za binadamu, utawala bora na msaada wa kisheria; mapitio ya mifumo ya sheria mbalimbali; urejeshwaji wa wahalifu na ushirikiano wa kimataifa kuhusu makosa ya jinai; kuimarisha utekelezaji wa Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu; kuweka mazingira wezeshi ya biashara na uwekezaji kwa kuratibu upatikanaji wa sheria mahsusi ya ufilisi; kuboresha utoaji wa mafunzo sheria; kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimaliwatu; na kutekeleza mipango na miradi ya maendeleo.

12. Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia vipaumbele hivyo, Wizara iliandaa na kuwasilisha mbele ya Bunge lako Mpango na Makadirio ya Bajeti yaliyopitishwa kwa ajili ya utekelezaji. Hivyo, kwa ridhaa yako naomba sasa niwasilishe taarifa kuhusu hatua mbalimbali zilizochukuliwa katika kutekeleza Mpango na Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2018/19, mafanikio yaliyopatikana na changamoto mbalimbali zilizojitokeza wakati wa utekelezaji na utatuzi wake, kama itakavyobainisha hapo chini:-

I. Maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria

13. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu, kwa ushirikiano na wadau muhimu wa sekta ya sheria, imeendelea na utunzi wa Sera ya Taifa ya Sheria kama moja ya mikakati ya Wizara kuimarisha sekta ya sheria ili iweze kutoa mchango stahiki kwa maendeleo ya Taifa na wananchi kwa ujumla, hususan katika kufikia maendeleo ya uchumi wa kati wenye kutegemea viwanda na kupunguza umaskini. Katika kufikia azma hiyo, Wizara yangu iliandaa rasimu ya awali ya Sera ya Taifa ya Sheria kwa ushirikiano na wadau wa makundi mbalimbali ya kijamii. Hivi sasa Rasimu hiyo iko kwenye hatua ya kujadiliwa katika vikao vya ndani na hatimaye kupelekwa kwenye vyombo vya maamuzi serikalini. Tulitarajia Sera hii iwe imekamilika mwezi Septemba, 2018 lakini kutokana na ukweli kuwa sekta ya sheria ni mtambuka na ina wadau wa aina mbalimbali wenye maoni na mahitaji tofauti ya huduma ya sheria imekuwa vigumu kuikamilisha katika muda tuliotarajia. Ni matumaini yangu kuwa safari hii

tuliyoianza itakamilika katika kipindi cha mwaka wa fedha 2019/2020 na kuweza kufanya mageuzi makubwa kabisa ya kisera katika historia ya sekta ya sheria hapa nchini.

II. Mapitio na maboresho ya sheria mbalimbali

14. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2018/19, Wizara yangu ilifanya uchambuzi wa kisera na kisheria wa mfumo wa sheria zinazosimamia utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala na kuandaa mapendekezo ya kuwezesha kutungwa kwa sheria mahsusi ya utatuzi wa migogoro kwa njia za majadiliano, upatanishi, maridhiano na usuluhishi kama njia mbadala ya utatuzi wa migogoro. Hatua hii ni utekelezaji wa masharti ya Kifungu cha 11 cha Sheria ya Mamlaka ya Nchi kuhusu Umiliki na Usimamizi wa Utajiriasilia na Maliasilia za Nchi ya mwaka 2017 ambacho kinaelekeza mashauri yote ya migogoro yanayohusisha utajiriasilia na maliasilia za nchi kuendeshwa hapa nchini kwa kutumia sheria na mifumo ya utatuzi wa migogoro ilivyopo hapa nchini. Aidha, hatua hii itasaidia kutoa ajira kwa wananchi wetu badala ya kuendelea kupeleka masuala ya aina hiyo na fedha nje ya nchi na hivyo kuviimarisha na kuvinufaisha vyombo vya nje na wataalamu waliopo huko.

15. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha utendaji wa Sekta ya Sheria, Wizara iliwasilisha Bungeni mapendekezo ya marekebisho ya Sheria ya Utekelezaji ya Majukumu ya Ofisi wa Kabidhi Wasii Mkuu, Sura ya 27, Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai Sura ya 20; Sheria ya Urejeshwaji wa Wahalifu, Sura ya 368; Sheria ya Tafsiri za

Sheria, Sura ya 1; Sheria ya Ukomo, Sura ya 89; Sheria ya Tume ya Kurekebisha Sheria, Sura ya 171; Sheria ya Kusaidiana katika Masuala ya Jinai, Sura ya 256; Sheria ya Huduma ya Mashtaka, Sura ya 430; Sheria ya Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Sura ya 268; Sheria ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa, Sura 329; Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19; Sheria ya Kurejesha Mali Zitokanazo na Uhalifu, Sura ya 256; Sheria ya Chama cha Wanasheria Tanganyika, Sura ya 307, Sheria ya Mamlaka za Ruffaa, Sura ya 141; Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Madai, Sura ya 33; na Sheria ya Mahakama za Mahakimu, Sura ya 11. Marekebisho ya sheria hizi yalilenga kuufanya mfumo wa sheria kuweza kuakisi mabadiliko mbalimbali ya kisera, kiutawala na uongozi yaliyofanyika nchini hivi karibuni ili kuleta tija katika utekelezaji wa majukumu ya Serikali.

16. Mheshimiwa Spika, sambamba na maboresho yaliyofanyika Wizara inaendelea kuimarisha sekta ya sheria kwa kufanya marekebisho kwenye sheria ambazo zimeonekana kuwa na upungufu ili kuongeza tija na ufanisi katika utoaji wa huduma. Hivyo, kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wizara inatarajia kuwasilisha katika Mkutano huu wa Bunge marekebisho ya Sheria ya Mawakili, Sura 341; Sheria ya Usajili ya Vizazi na Vifo, Sura 108; Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Jinai, Sura ya 20; Sheria ya Urejeshwaji wa Wahalifu, Sura 368; Sheria ya Mashauri Dhidi ya Serikali, Sura ya 5; Sheria ya Mahakama za Mahakimu, Sura ya 11; Sheria ya Mapato ya

Uhalifu, Sura ya 256 na Sheria ya Chama cha Msalaba Mwekundu Tanzania, Sura ya 66. Hali kadhalika Wizara imeandaa rasimu ya Kanuni za Wanasheria katika utumishi wa umma ambazo zitawawezesha kuwa na umoja wao na hivyo kusaidia kuimarisha utawala wa sheria nchini. Kwa sasa Kanuni hizo zinafanyiwa kazi na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ili kukamilisha taratibu zilizosalia kabla ya kuanza kutumika.

17. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu itaendelea kuchukua hatua madhubuti za kuimarisha Sekta ya Sheria kwa kurekebisha sheria na kuondoa vikwazo mbalimbali vinavyokwamisha usimamizi na utoaji haki nchini. Aidha, kwa kufahamu kwamba kazi ya kutunga na kurekebisha sheria ni ya Bunge, nichukue nafasi hii kukushukuru wewe na Bunge lako kwa kutunga mkono katika mabadiliko haya na hivyo kuipitisha miswada husika kuwa sheria.

III. Mkakati wa kusimamia masuala ya Utajiriasilia na Rasilimaliasilia

18. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa kunakuwa na ufanisi katika utekelezaji wa Sheria ya Mamlaka ya Nchi kuhusu Umiliki na Usimamizi wa Utajiriasilia na Maliasilia za Nchi ya mwaka 2017 na Sheria ya Mapitio na Majadiliano kuhusu Masharti Hasi katika Mikataba ya Biashara na Uwekezaji katika utajiriasilia na maliasilia za nchi ya mwaka 2017, Wizara yangu tayari imeandaa rasimu ya Mkakati unganishi wa juhudi mbalimbali za wadau wa sheria hiyo. Hivi sasa Wizara inaendelea kufanya maandalizi ya kuiwasilisha Rasimu

hiyo kwenye majukwaa mbalimbali ya wadau kwa ajili ya maboresho na umiliki wake.

19. Mheshimiwa Spika, chimbuko la Sheria hizi ni Ibara ya 9(c) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 inayoelekeza utajiri wa Taifa kuendelezwa, kuhifadhiwa na kutumiwa kwa manufaa ya wananchi wote na Ibara ya 27 inayoweka wajibu wa kulinda maliasilia za nchi kwa ujumla. Kwa sababu hiyo, Sheria hizi, pamoja na Mkakati unaondaliwa, zinalenga kuhakikisha matumizi ya utajiri wa Taifa yanatilia mkazo maendeleo ya wananchi katika kupunguza umaskini, ujinga na maradhi; na kuhakikisha kuwa utajiriasilia na maliasilia za nchi, mali za mamlaka za nchi na mali yote inayomilikiwa kwa pamoja na wananchi zinalindwa, mambo ambayo yametiliwa msisitizo katika Mpango wa Taifa wa Maendeleo na Ilani ya Uchaguzi ya Mwaka 2015.

IV. Utekelezaji wa Awamu ya Pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria

20. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na maandalizi ya Awamu ya Pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria kwa kuendesha mkutano wa awali wa wadau waliopata fursa ya kuchangia uzoefu wao katika historia ya maboresho hapa nchini na pia kupendekeza kuhusu mambo muhimu ya kuzingatiwa katika awamu ijayo ya sekta ya sheria. Ni kutokana na maoni hayo ambapo Wizara yangu imeweza kuandaa Rasimu ya awali ya Awamu ya Pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria ambayo itaendelea kuboreshwa kwa njia ya tafiti na

ushirikishwaji wa wadau. Matumaini ya Wizara yangu ni kukamilisha zoezi hili kabla ya kuisha kwa mwaka wa fedha 2018/2019 na kuingia katika hatua ya utekelezaji ikiwa ni pamoja na kufanya majadiliano na wadau wa maendeleo wa ndani na nje ya nchi kuhusu upatikanaji wa rasilimali muhimu.

V. Maboresho ya Mfumo wa Utoaji Haki

21. Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kwamba, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alifanya marekebisho ya muundo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kupitia Matangazo ya Serikali Na.48, 49 na 50 ya tarehe 13 Februari, 2018. Kupitia marekebisho hayo, Rais alianzisha Ofisi mbili mpya ambazo ni Ofisi ya Taifa ya Mashtaka na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali. Marekebisho hayo yalikusudia kuongeza ufanisi katika uendeshaji wa mashtaka ya jinai nchini ikiwa ni azma ya Serikali ya kutenganisha uendeshaji wa mashtaka na shughuli za upelelezi na pia kuimarisha usimamizi na uendeshaji wa mashauri ya madai pamoja na kuimarisha weledi na ubobezi wa kitaalamu wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika kutoa ushauri kwa Serikali na uandishi wa miswada ya sheria ili kuendana na mabadiliko makubwa katika tasnia ya sheria kitaifa, kikanda na kimataifa.

22. Mheshimiwa Spika, napenda kulifahamisha Bunge lako kuwa mwezi Julai, 2018 Mheshimiwa Rais

aliridhia rasmi kuanza kutumika kwa miundo mipya ya Ofisi hizi ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na tija zaidi. Kufuatia uamuzi huo, Wizara yangu imekamilisha zoezi la uchambuzi wa kazi na majukumu ya watumishi kitaasisi pamoja na kupangilia upya watumishi waliopo kulingana na mahitaji ya kila taasisi kwa njia ya uhamisho. Ni matumaini yangu kwamba kukamilika kwa zoezi hili kutaendelea kuimarisha uwezo wa Wizara katika kutekeleza majukumu yake ya kuwahudumia wananchi.

23. Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kifungu cha 219(5) na (6) cha Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sura ya 20, Waziri mwenye dhamana ya masuala ya sheria anayo mamlaka ya kuwaachia huru watu waliotenda makosa mbalimbali ya jinai yakiwemo ya mauaji ambao kutokana na kuwa na maradhi ya akili wakati wa kutenda makosa hayo Mahakama haikuwatia hatiani na badala yake iliamuru wahifadhiwe katika hospitali ya maradhi ya akili. Kutokana na mamlaka hayo na kwa kuzingatia ushauri wa Bodi ya Ushauri iliyoundwa chini ya Sheria ya Afya ya Akili, Sura ya 98, Wizara iliendelea na jukumu lake katika utekelezaji wa Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai kwa kuwaachia huru watuhumiwa 53 ambao Bodi ilithibitisha wamepona. Nilihakikishie Bunge lako kwamba Wizara yangu itaendelea kufanya kazi kwa karibu na mamlaka zote zinazohusika na jambo hili ili kuendelea kutekeleza matakwa haya ya kisheria kwa ufanisi na umakini wa hali ya juu.

VI. Usikilizwaji wa mashauri

24. Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu sasa suala la kupunguza mlundikano wa mashauri mahakamani limekuwa ni moja ya vipaumbele muhimu vya Serikali katika kuhakikisha kuwa wananchi wote wanapata haki sawa na kwa wakati. Katika kufanikisha azma hiyo, Mahakama ya Tanzania ilianza mwaka 2018 ikiwa na jumla ya mashauri 65,223, na kusajili mashauri mapya 259,476 katika ngazi zote za Mahakama. Mashauri 255,836 yalitolewa uamuzi ikiwa ni sawa na asilimia 99 ya mashauri yote yaliyofunguliwa katika kipindi hicho, sawa na ongezeko la asilimia 3 katika usikilizwaji na umalizikaji wa mashauri ikilinganishwa na mwaka 2017. Aidha, mashauri yaliyobaki mahakamani ni 68,863 kati ya hayo, mashauri yenye umri zaidi ya miaka miwili (mashauri ya mlundikano) ni 3,435 sawa na asilimia 5 tu ya mashauri yote yaliyobaki.

25. Mheshimiwa Spika, Kwa ngazi ya Mahakama ya Rufani, mwaka 2018 ulianza na mashauri 2,933 na kusajili mashauri mapya 1,499 ambapo mashauri 1,184 yalisikilizwa na kutolewa uamuzi, sawa na asilimia 79 ya mashauri yote yaliyosajiliwa katika kipindi hicho. Mashauri yaliyobaki mahakamani ni 3,248. Kati ya hayo, mashauri yenye umri zaidi ya miaka miwili 2 ni 729, ikilinganishwa na mashauri 335 mwaka 2017, sawa na asilimia 22 ya mashauri yote yaliyobaki. Bila shaka, ongezeko la idadi ya majaji wa Mahakama ya Rufani baada ya uteuzi wa hivi karibuni wa majaji 6 wa mahakama hiyo litasaidia kuharakisha usikilizaji wa mashauri ikilinganishwa na miaka iliyopita.

26. Mheshimiwa Spika, katika ngazi ya Mahakama Kuu, Masjala Kuu, Kanda na Divisheni, mashauri yaliyokuwepo ni 19,207 na mashauri mapya yaliyosajiliwa ni 18,284. Mashauri yaliyoamuliwa katika kipindi hicho ni 17,046, sawa na asilimia 93 ya mashauri yaliyosajiliwa. Mashauri yenye umri wa miaka miwili na zaidi ni 1,860 sawa na asilimia 6 ya mashauri yaliyobaki, yakiwemo mashauri 100 yenye miaka 5 na zaidi. Ni matarajio ya Wizara yangu kwamba hali ya mlundikano wa mashauri itaanza kuimarika kwa kiasi kikubwa kutokana na uteuzi wa hivi karibuni wa majaji wapya 15 wa Mahakama Kuu.

27. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mahakama za Hakimu Mkazi na Wilaya, zilianza mwaka 2018 na mashauri 24,840 na kusajili mashauri mapya 51,161. Jumla ya mashauri 47,089 yalimalizika, sawa na asilimia 92 na kubakiwa na mashauri 28,912, yakiwemo mashauri 837 yenye umri wa kati ya mwaka mmoja na miaka miwili. Idadi hiyo inajumuisha mashauri mengi ambayo Mahakama hizo hazina uwezo wa kuyasikiliza yakiwa yanasubiri upelelezi ukamilike na kupelekwa Mahakama Kuu yenye mamlaka ya kuyasikiliza.

28. Mheshimiwa Spika, mahakama za mwanzo nchini ndizo zinazoongoza kwa kufungua na kusikiliza idadi kubwa ya mashauri kuliko mahakama za ngazi nyingine ambapo katika mwaka 2018 mahakama hizi zilianza na mashauri 15,055 na kusajili mashauri mapya 177,566. Mashauri yaliyomalizika ni 176,542 sawa na asilimia 99, na kubakia mashauri 16,079 tu kwa nchi nzima. Kati ya

mashauri 16,079 yaliyobaki, mashauri ya mlundikano yaliyokuwa na zaidi ya miezi 6 Mahakamani kwa ukomo wa Mahakama hizi ni tisa ambayo yapo katika wilaya za Babati (1), Muleba (6) na Tarime (2).

29. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha utawala bora, maadili na uwajibikaji wa watumishi, Mahakama ya Tanzania ilifanya ukaguzi wa huduma za kimahakama katika kanda zote 14 za Mahakama Kuu na kuhusisha vituo 839 vya mahakama za mwanzo, mahakama za wilaya na Mahakama Kuu kati ya 980 vilivyopo nchini, sawa na asilimia 86. Vituo vya mahakama za mwanzo ni 717 kati ya 841 sawa na asilimia 85; mahakama za wilaya 97 kati ya mahakama 111, sawa na asilimia 89 na mahakama za hakimu mkazi vituo 25 kati ya 28 sawa na asilimia 89. Aidha, jumla ya malalamiko 1,046 ya wananchi yanayohusu kero za upatikanaji wa huduma mbalimbali za mahakama yalipokelewa ambapo malalamiko 951, sawa na asilimia 91 yalishughulikiwa.

VII. Miradi ya Ujenzi wa Majengo ya Mahakama

30. Mheshimiwa Spika, Mahakama imeendelea na utekelezaji wa Mkakati wa Kuboresha Huduma za Mahakama ikiwa ni pamoja na ujenzi na ukarabati wa Mahakama katika ngazi mbalimbali nchini. Miradi iliyoendelea kutekelezwa katika mwaka wa fedha 2018/2019 ni ujenzi wa majengo ya Mahakama Kuu katika mkoa ya Kigoma na Mara ambayo imefikia asilimia 85 na kwamba huduma za kimahakama zimeanza kutolewa katika Mahakama hizo; ukarabati wa nyumba tatu za

kufikia majaji mkoani Mtwara ambao umekamilika; ujenzi wa Mahakama za Wilaya za Kilwa, Ruangwa, Bukombe, Geita na Chato umekamilika; ujenzi wa jengo la Mahakama ya Hakimu Mkazi Mkoa wa Manyara uko kwenye hatua za mwisho kukamilika; Ujenzi wa Mahakama za Hakimu Mkazi, Simiyu, Njombe, Katavi na Lindi, na Mahakama za Wilaya za Longido, Kondo, Sikonge, Kilindi, Kasulu, Ruangwa, Rungwe, Bunda, Makete, Wanging'ombe na Chunya upo katika hatua mbalimbali za ujenzi.

31. Mheshimiwa Spika, ujenzi wa majengo ya Mahakama za Mwanzo Ngerengere, Mang'ula na Mlimba (Morogoro) Mkunya (Newala), Laela, Msanzi na Mtowisa (Rukwa), Mtae (Lushoto) na Uyole (Mbeya) ujenzi upo kwenye hatua mbalimbali za kukamilika. Aidha, huduma ya Mahakama Zinazotembea ilizinduliwa mwezi Februari, 2019 ili kusogeza huduma za Mahakama karibu na wananchi hasa sehemu zisizo na Mahakama na zitaanza kutoa huduma katika mikoa ya Dar es Salaam na Mwanza. Aidha, mahakimu na wadau wengine wa mahakama wamepatiwa mafunzo kuwawezesha kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi kupitia mahakama hizo. Kwa urahisi wa rejea, **kiambatisho A** kinaonesha hali halisi ya ujenzi wa majengo ya Mahakama nchini.

VIII. Kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma za kimahakama

32. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha ubora na ufanisi wa huduma za kimahakama nchini, Mahakama ya Tanzania inaendelea kuchukua hatua mbalimbali za

kuboresha matumizi ya Teknolojia ya Habari na Mawasiliano (TEHAMA) katika usikilizaji wa mashauri na shughuli za utawala. Kutokana na juhudi hizo Mahakama imeanza rasmi kutumia mfumo wa kielektroniki wa uendeshaji wa mashauri ulioboreshwa katika Mahakama za ngazi ya Wilaya hadi Mahakama ya Rufani. Pamoja na mambo mengine, mfumo huu unamwezesha mwananchi kufungua shauri moja kwa moja bila ya kulazimika kufika mahakamani kwa ajili hiyo. Haya ni mafanikio makubwa katika kuharakisha upatikanaji wa huduma bora za kimahakama na kwa gharama nafuu, kwa Serikali na kwa mwananchi binafsi.

IX. Uandishi, Urekebu na Ufasiri wa Sheria

33. Mheshimiwa Spika, kama nilivyoieleza hapo awali, moja ya majukumu ya msingi ya Wizara yangu ni kuhakikisha kuwa wakati wote sheria za nchi zinakwenda na wakati na zinaakisi sera na vipaumbele vya Serikali kuhusu maendeleo katika nyanja za kiraia, kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, mazingira na teknolojia. Hivyo, katika mwaka 2018/2019 Wizara, kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, iliandaa miswada 11 iliyopitishwa na Bunge kuwa sheria kama ilivyooneshwa kwenye **Kiambatisho B**. Aidha, sheria ndogo 271 ziliandaliwa au kuhakikiwa na kuchapishwa katika Gazeti la Serikali. Sheria hizo zinajumuisha kanuni, taarifa, amri na matangazo au matamko ya Serikali. Kupitishwa kwa sheria hizi kunalenga kuimarisha taratibu za utekelezaji wa mipango na programu za maendeleo pamoja na masharti

mbalimbali ya kisheria yaliyomo ikiwa ni pamoja na utoaji wa misamaha ya kodi, utangazaji wa maeneo ya kiuchumi, taratibu za utekelezaji wa masuala mbalimbali yaliyo chini ya Serikali Kuu na Serikali za Mitaa. Vilevile, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ilifanya ufasiri wa sheria kuu saba na sheria ndogo 22 kwa lugha ya Kiswahili ili kuongeza uelewa wa sheria kwa wananchi. Hii ni pamoja na kufanya urekebu wa jumla ya sheria 55 ili kuweza kukidhi mahitaji ya sasa ya jamii, kama ilivyoofafanuliwa kwenye **Kiambatisho C** na **Kiambatisho D**.

X. Usimamizi wa Masuala ya Mikataba

34. Mheshimiwa Spika, kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wizara yangu imeendelea kushiriki na kutoa ushauri wa kisheria katika majadiliano mbalimbali ya mikataba ya kibishara, mikutano ya kitaifa, kikanda na kimataifa ambapo katika kipindi hicho jumla ya mikataba ya kitaifa na kimataifa 1,032 ilifanyiwa upekuzi. Hii ni mikataba iliyowasilishwa kutoka wizara, idara na taasisi mbalimbali za Serikali na mamlaka za serikali za mitaa ikihusisha masuala ya ununuzi, ujenzi na ukarabati wa majengo mbalimbali. Kati ya hiyo, mikataba 657 ilikuwa ni ya ununuzi na 316 ni ya makubaliano ya kimataifa na makubaliano katika masuala ya fedha. Kati ya hiyo, ilikuwepo mikataba 376 ya thamani ya fedha za kitanzania Shilingi 2,714,508,623,825.10, mikataba 65 yenye thamani ya Dola za Kimarekani 3,189,538,959.42 na mikataba 20 iliyokuwa na thamani ya Euro 1,267,460,554.01.

XI. Utoaji wa Ushauri wa Kisheria

35. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha ushauri wa kisheria unaotolewa kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wizara imepanga kuwa na mfumo wa mawasiliano ya ndani na nje ya Ofisi, kwa njia za kieletroniki. Katika kufikia azma hii, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imefanya upembuzi yakinifu wa mradi huu ili kubaini mahitaji halisi kwa ajili ya hatua nyingine za kiutendaji. Mfumo huu ni mahsusi kwa ajili ya taarifa zinazohusu mikataba, makubaliano ya kimataifa, utoaji wa ushauri, taarifa za mawakili wa serikali, mwenendo wa safari za watumishi, mawasiliano ya ndani ya ofisi, usimamizi wa maktaba ya taarifa za kisheria, kumbukumbu za matukio muhimu, uandishi wa sheria, tafsiri na urekebu.

XII. Kuendesha Mashtaka

36. Mheshimiwa Spika, utawala wa sheria ni nguzo muhimu katika kudumisha amani, utulivu na umoja wa kitaifa. Kwa kutambua hilo, Wizara yangu, kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, iliendelea na uratibu wa shughuli za upelelezi wa makosa ya jinai, yakiwemo makosa dhidi ya watu kama vile ujambazi na mauaji, kufungua na kuendesha mashtaka ya jinai mahakamani ambapo Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendesha jumla ya mashauri ya jinai 5,709 katika Mahakama Kuu ya Tanzania. Kati ya mashauri hayo 1,322 ni ya vikao vya Mahakama Kuu na 4,387 yanahusu rufani za Mahakama Kuu. Kati ya hayo, mashauri 2,000 yalihitimishwa, sawa na asilimia 35 na mashauri mengine 3,709 yanaendelea katika hatua mbalimbali. Aidha, jumla ya rufaa 360 za jinai zilifunguliwa

katika Mahakama ya Rufani ambapo kati ya rufaa hizo, 190 zilihitimishwa, sawa na asilimia 53 na nyingine 170 zinaendelea katika hatua mbalimbali. Vilevile, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendesha mashauri ya jinai katika mahakama za chini ikiwa ni pamoja na kuratibu shughuli za vyombo vya upelelezi ambapo katika kipindi hicho, jumla ya mashauri ya jinai 24,807 yalishughulikiwa, na mashauri 8,913 kati ya hayo kuhitimishwa, sawa na asilimia 36.

37. Mheshimiwa Spika, mashauri ya jinai yaliyoshughulikiwa ni pamoja na ya wanyamapori, dawa za kulevya, uhujumu uchumi, rushwa na mauaji. Mashauri ya wanyamapori yaliyoshughulikiwa ni 1,293 ambapo mashauri 204 kati ya hayo yalihitimishwa na mengine yanaendelea katika hatua mbalimbali. Kesi za dawa za kulevya zilizoshughulikiwa ni 2,545 na kati ya hizo 756 zilihitimishwa; ambapo mashauri 591 ya uhujumu uchumi yalishughulikiwa na mashauri 113 kati ya hayo kuhitimishwa. Hali kadhalika, katika kipindi husika jumla ya majalada 234 ya makosa ya rushwa yalipokelewa kutoka Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU) ambapo kati ya hayo majalada 56 yaliandaliwa hati za mashtaka na kupatiwa vibali vya kushtaki, majalada 94 yalirudishwa TAKUKURU kwa upelelezi zaidi, jalada moja (1) lilifungwa na majalada 83 yanaendelea kufanyiwa kazi.

38. Mheshimiwa Spika, washtakiwa waliotiwa hatiani kutokana na makosa hayo walipewa adhabu mbalimbali zikiwemo vifungo na faini ambapo kiasi cha shilingi

4,782,877,720 zililipwa mahakamani kama faini na mali zinazokadiriwa kuwa na thamani ya shilingi 39,640,000,832 zilitaifishwa kwa amri ya Mahakama. Baadhi ya mali hizo ni pamoja na madini ya dhahabu na vito yenye thamani ya shilingi 32,752,210,132; Mashine ya kupima ubora wa dhahabu yenye thamani ya shilingi 305,000,000, ng'ombe 2,469, malori manne na magari madogo manne. Mali nyingine ni mbao vipande 1,506; magunia ya mkaa 100, injini ya boti moja, mitumbwi miwili, nyumba moja, meno ya tembo manne, kemikali lita 260, pikipiki 11 na vilainishi vya injini lita 200. Mali hizi zitaondoshwa kwa mujibu wa sheria na taratibu zilizopo.

39. Mheshimiwa Spika, kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Wizara iliendelea na utaratibu wake wa kawaida wa kufanya ukaguzi magerezani kama moja ya mkakati wa kupunguza mlundikano wa mahabusu na pia kusikiliza na kutatua kero za mahabusu ambapo masuala na malalamiko mbalimbali yaliyoibuliwa yalipatiwa ufumbuzi. Magereza yaliyotembelewa ni Bangwe, Kasulu, Bukoba, Biharamulo, Urambo, Uyui, Nzega, Singida Mjini, Manyoni, Butimba, Kasungamile, Chato, Isanga, Malya, Bariadi, Iringa, Njombe, Songea, Mbinga, Shinyanga, Lilungu, Masasi na Newala

40. Mheshimiwa Spika, katika kuboresha mfumo wa utoaji haki nchini Serikali iliamua kutenganisha shughuli za upelelezi na uendeshaji mashtaka. Ili kufanikisha azma hii ya Serikali, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imeendelea kuchukua hatua mbalimbali, kulingana na upatikanaji wa

rasilimali muhimu, zenye lengo la kufikisha huduma ya mashtaka katika wilaya zote nchini ifikapo mwaka 2022. Hivi sasa Ofisi inaendesha mashauri ya jinai katika mahakama zote 26 za hakimu mkazi nchini na katika mahakama tano za wilaya za Nzega, Tarime, Chato, Temeke na Monduli. Aidha, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka inatoa huduma zake katika wilaya za Ilemela, Kigamboni, Ilala na Kinondoni kupitia ofisi za mashtaka za mikoa husika. Wizara itaendelea kuweka mkazo katika utekelezaji wa Mpango huu, ikiwa ni pamoja na upatikanaji wa rasilimali muhimu za kutosha kufanikisha azma hiyo ya Serikali ili kuweza kuzifikia wilaya zote nchini katika kipindi hicho.

XIII. Uendeshaji wa Mashauri ya Madai na Usuluhishi

41. Mheshimiwa Spika, jukumu la Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ni kusimamia, kuratibu na kuimarisha uendeshaji wa mashauri ya madai, haki za binadamu, usuluhishi na mashauri ya kikatiba yanayoihusu Serikali. Katika kipindi cha mwaka wa fedha 2018/2019 jumla ya mashauri ya madai 2,611 yalishughulikiwa, kati ya hayo mashauri 218 yalihitimishwa, sawa na asilimia 8.3. Aidha, Ofisi hii ilishughulikia mashauri matano ya uchaguzi ambayo kwa sasa yapo katika hatua mbalimbali za kusikilizwa mahakamani yakiwemo mashauri matatu ya nafasi ya ubunge kutoka majimbo ya Kinondoni, Tanga na Korogwe Vijijini; na mashauri mawili ya nafasi ya udiwani kutoka Jimbo la Ubungo.

42. Mheshimiwa Spika, mashauri ya kikatiba yalikuwa 52 yaliyofunguliwa Mahakama Kuu na mashauri mengine tisa yalikatiwa rufaa katika Mahakama ya Rufani yote yakiwa katika hatua mbalimbali za usikilizwaji. Aidha, mashauri 14 ya haki za binadamu yalisikilizwa kwenye Mahakama ya Haki za binadamu ya Afrika Mashariki na mashauri mengine 19 ya Haki za Binadamu yalisikilizwa katika Mahakama ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu. Mashauri yote haya yapo katika hatua mbalimbali za usikilizwaji. Vilevile, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ilishughulikia jumla ya mashauri 44 ya usuluhishi katika mabaraza ya usuluhishi ya kitaifa na kimataifa. Kati ya hayo mashauri 29 ni ya kitaifa na 15 ni ya kimataifa. Mashauri manne ya kitaifa na mawili ya kimataifa yalihitimishwa na mengine yanaendelea katika hatua mbalimbali.

43. Mheshimiwa Spika, kutokana na kuanzishwa kwa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali na kuchukua na kuendesha mashauri ya madai na usuluhishi dhidi ya Serikali na Taasisi zake, katika kipindi cha mwaka wa fedha 2018/2019 mashauri ya madai na usuluhishi yaliendesha ambapo Ofisi iliokoa kiasi cha shilingi 9,018,957,011 ambazo zingelipwa kwa Mawakili Binafsi. Aidha, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali imeanza kuchukua hatua za kuimarisha utoaji wa huduma zake kwa kuanzisha mfumo wa ki-elektroniki wa utunzaji wa taarifa za mashauri na kutuma nyaraka.

XIV. Haki za Binadamu, Utawala Bora na Msaada wa Kisheria

Haki za Binadamu na Utawala Bora

44. Mheshimiwa Spika, Serikali ya Awamu ya Tano inatambua na kuheshimu wajibu iliyonayo wa kulinda, kukuza na kuendeleza haki za binadamu nchini kwa mujibu wa Katiba na Sheria za nchi pamoja na mikataba ya kikanda na kimataifa ambayo nchi yetu imeridhia. Katika kutekeleza wajibu huu Wizara iliwakilisha nchi yetu kwenye mkutano wa viongozi wa juu wa Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa uliofanyika Geneva, Uswisi, kuanzia tarehe 25 Februari hadi 01 Machi, 2019 ambapo kiongozi wa ujumbe wa Tanzania, Waziri wa Katiba na Sheria, aliweza kutumia fursa hiyo kuelezea hatua zinazoendelea kuchukuliwa na Serikali katika kulinda, kukuza na kuendeleza haki za binadamu hapa nchini. Ni dhahiri kuwa ushiriki wa Tanzania kwa ngazi ya Waziri katika mkutano huo ilikuwa ni ishara tosha kwamba Serikali inathamini na kutambua umuhimu wa haki za binadamu pamoja na nafasi ya Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa katika kushauri na kusimamia utekelezaji wa haki za binadamu kwenye nchi wanachama wa Umoja huo.

45. Mheshimiwa Spika, hivi sasa Wizara yangu inaandaa Mpango Kazi wa Pili wa Kitaifa wa Haki za Binadamu wa kipindi cha 2019 - 2023 kwa kushirikina na wadau mbalimbali baada ya kumalizika kwa Mpango Kazi wa awali. Umuhimu wa Mpango Kazi wa Kitaifa wa Haki za Binadamu ni kuiwezesha Serikali kuwa na mwongozo wa

kisera unaoonyesha vipaumbele kwenye masuala ya haki za binadamu na kuharakisha utekelezaji wa mapendekezo ambayo Serikali ilikubali kuyatekeleza chini ya Mfumo wa Umoja wa Mataifa katika Kipindi Maalumu (Universal Periodic Review).

46. Mheshimiwa Spika, kazi nyingine zilizotekelezwa ni pamoja na maandalizi ya taarifa ya nchi ya utekelezaji wa Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Watu wenye Ulemavu wa mwaka 2006. Aidha, katika kuhakikisha kuwa watu walio kwenye makundi yenye mahitaji maalum wanawezeshwa kuifikia haki (wakiwemo wanawake, watoto, wazee na watu wenye ulemavu), Jaji Mkuu ameandaa kanuni za uendeshaji wa mashauri ya watu wenye mahitaji maalum (The Judicature and Application of Laws (Practice and Procedure of Cases Involving Vulnerable Groups) Rule No. 110 of 1st February, 2019) zinazotoa muongozo unaozitaka mamlaka husika kukamilisha usikilizwaji wa mashauri yanayohusisha makundi haya ndani ya muda usiozidi miezi sita. Mwongozo huu umeanza kutekelezwa na mahakama za ngazi zote nchini.

47. Mheshimiwa Spika, katika kusimamia hifadhi ya haki za binadamu na utawala bora nchini, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora iliendelea kupokea na kushughulikia malalamiko ya wananchi kuhusu uvunjifu wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora. Jumla ya malalamiko yaliyokuwepo ni 6,928 ambapo kati ya hayo, malalamiko 564 yalichunguzwa na yapo katika hatua ya kuhitimishwa ambapo malalamiko 211 yaliyokuwa nje ya

mamlaka ya Tume yalielekezwa katika taasisi zenye mamlaka ya kuyashughulikia. Vilevile, Tume ilifanya ukaguzi wa magereza tisa na vituo vya polisi sita katika Mikoa ya Tabora, Singida, Kilimanjaro, Arusha Shinyanga, Simiyu, Kagera, Geita, Njombe, Ruvuma, Morogoro na Dodoma na pia katika vyuo vya mafunzo tisa, shule moja ya maadilisho ya watoto na vituo vya polisi 32 huko Zanzibar. Taarifa ya ukaguzi na mapendekezo ya Tume yamewasilishwa kwenye mamlaka husika kwa mujibu wa sheria, kwa hatua za utekelezaji.

48. Mheshimiwa Spika, Tume iliendelea kuelimisha umma kuhusu haki za binadamu kupitia vyombo vya habari, mikutano, machapisho na warsha. Pia, jumla ya wananchi 468 kutoka mikoa ya mara, Mtwara, Mbeya, Manyara, Shinyanga, Dodoma, Tabora, Kagera, Kigoma, Tanga, Lindi, Kilimanjaro na Iringa walijengewa uwezo wa kuwa wakufunzi wa masuala ya utawala bora, haki za binadamu na upatikanaji wa haki za kisheria katika. Aidha, mafunzo kama hayo yalitolewa kwa maafisa watendaji kata 843 kutoka mikoa ya mara, Shinyanga Mtwara, Mbeya na Manyara kwa lengo la kusaidia kuimarisha masuala ya utawala bora kwenye maeneo yao ya utawala.

Msaada wa kisheria

49. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu iliendelea kuweka mazingira wezeshi ya upatikanaji wa huduma ya msaada wa kisheria nchini kwa kuandaa Kanuni za Sheria ya Msaada wa Kisheria. Pia Wizara inakamilisha utungaji wa kanuni za maadili kwa watoa msaada wa kisheria ambazo

zitaanza kutumika hivi karibuni. Vilevile, Wizara iliendelea na usajili, usimamizi na uratibu wa watoa huduma ya msaada wa kisheria kwa kuwapa mafunzo kuhusu utekelezaji wa majukumu yao wakiwemo maafisa 89 wa Jeshi la Polisi na 76 wa Jeshi la Magereza waliopatiwa mafunzo ya kuwawezesha kuendesha utoaji wa huduma ya msaada wa kisheria katika maeneo yao. Hali kadhalika, Wizara imeandaa mfumo wa kielektroniki ili kurahisisha shughuli za uratibu wa utoaji wa msaada wa kisheria nchini. Aidha, Wizara iliendelea kuratibu maadhimisho ya Wiki ya Msaada wa Kisheria nchini, kwa mara ya pili mfululizo, ambayo yalifanyika nchini kote kuanzia tarehe 26 Novemba hadi 01 Desemba, 2018. Huduma zilizotolewa kupitia maadhimisho hayo ni pamoja na ushauri wa kisheria, elimu kwa umma kwa njia ya vijarida, vipeperushi, na machapisho. Wananchi walionufaika na maadhimisho hayo ni pamoja na wafungwa na mahabusi ambao walipatiwa huduma ya msaada wa kisheria.

XV. Mapitio ya Mifumo ya Sheria Mbalimbali

50. Mheshimiwa Spika, Wizara iliendelea kuhakikisha kwamba Sheria za nchi zinakwenda na wakati ikiwa ni pamoja na kuakisi mahitaji ya sasa ya jamii kuhusu maendeleo. Hivyo, kupitia Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Wizara yangu ilifanya mapitio ya sheria na tafiti katika mfumo wa Sheria za utatuzi wa migogoro ya ardhi Tanzania, Mfumo wa Sheria za ujenzi wa majengo, Sheria za uchaguzi wa serikali za mitaa na Mfumo wa sheria za masoko ya mazao ya kilimo na kukamilisha maandalizi ya

andiko la majadiliano kwa tafiti zote. Aidha, Tume, ilifanya mapitio ya Mfumo wa Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro kwa kuendesha mikutano ya wadau katika mikoa ya Arusha, Simiyu, Mara na Dodoma ambapo kazi ya uchambuzi na uhakiki wa maoni na mapendekezo ya wadau imekamilika. Vilevile, Tume kwa kushirikiana na Wakala wa Usajili Ufilisi na Udhamini imefanya mapitio ya Mfumo wa sheria za ufilisi ili kuweka misingi ya kutungwa kwa sheria mahsusi ya kusimamia masuala ya ufilisi nchini. Hii ni pamoja na kutoa elimu kwa umma kuhusu mfumo wa marekebisho ya sheria, Sheria ya Dhamana na Mwenendo wa Madai Mahakamani, kupitia vipindi 52 vya redio.

XVI. Urejeshwaji wa Wahalifu na Ushirikiano wa Kimataifa katika Makosa ya Jinai

51. Mheshimiwa Spika, katika kukabiliana na vitendo vya kihalifu, hususan uhalifu wa kuvuka mipaka ya nchi, Wizara yangu iliendelea kushughulikia masuala ya urejeshwaji wa wahalifu na kushirikiana na mataifa mengine. Katika kipindi hicho, Wizara ilipokea na kushughulikia maombi saba ya kurejesha watuhumiwa wa makosa mbalimbali ya jinai waliokimbilia nchini baada ya kutenda makosa kwenye nchi husika. Kati ya Maombi hayo maombi matatu yalikamilishwa na watuhumiwa kurejeshwa na maombi mengine manne yanaendelea kufanyiwa kazi katika ngazi mbalimbali. Aidha, Wizara imeendelea kushirikiana na mataifa mengine katika kubadilishana mashahidi na vielelezo ambapo ilipokea jumla ya maombi tisa ya kukusanya ushahidi na vielelezo kutoka mataifa mbalimbali.

Maombi manne yalikamilika na mengine matano yanaendelea kushughulikiwa. Aidha, Tanzania ilipeleka nje ya nchi maombi mawili ya kukusanya ushahidi na vielelezo ambayo yanaendelea kushughulikiwa katika nchi hizo.

XVII. Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu na Takwimu

52. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu iliendelea kuimarisha shughuli za usajili wa vizazi, vifo, ndoa, talaka na watoto wa kuasili ikiwa ni haki ya msingi ya utambuzi na upatikanaji wa takwimu kwa ajili ya maendeleo. Katika utekelezaji wa Mkakati wa Taifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu na Takwimu Wakala wa Usajili Ufilisi na Udhadini uliweza kusajili vizazi 1,271,372; vifo 28,285; ndoa 26,953; talaka 122 na hati 28 za watoto wa kuasili. Aidha, kupitia utekelezaji wa Mkakati huo, Serikali imefanikiwa kuongeza kiwango cha usajili kwa watoto wenye umri chini ya miaka mitano kutoka asilimia 13, kwa mujibu wa sensa ya mwaka 2012 hadi kufikia asilimia 38 kwa mwaka 2019. Vilevile, Wizara iliendelea na usimamizi wa mirathi, usajili wa bodi za wadhadini, uandishi na uhifadhi wa wosia ambapo wosia 38 zimeandikwa na kuhifidhiwa katika kipindi cha 2018/2019.

XVIII. Taasisi za Mafunzo

Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto

53. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha watumishi wa sekta ya sheria wanakuwa na ujuzi na weledi wa kutosha, Wizara yangu kupitia Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto imeendelea kutoa mafunzo ya muda

mrefu katika ngazi za Astashahada na Stashahada ya Sheria, mafunzo endelevu ya kimahakama kwa watumishi wa Mahakama na pia mafunzo ya muda mfupi kwa wadau wa sekta ya sheria nchini. Hii ni pamoja na kuongeza uwezo wa Chuo katika kubuni na kuendesha programu mbalimbali za mafunzo ili kukidhi mahitaji ya sekta ya sheria na Taifa kwa ujumla. Aidha, kipindi mwaka wa fedha 2018/2019 Chuo kimeweza kuongeza udahili wa wanachuo 720 hadi kufikia wanachuo 846 ambalo ni ongezeko la asilimia 18 ya lengo lililowekwa.

54. Mheshimiwa Spika, Chuo hiki kimeendelea kuwa nguzo muhimu kwa Mhimili wa Mahakama kwa kutoa mafunzo elekezi na endelevu ya kimahakama kwa watumishi wa Mahakama wa kada mbalimbali. Mafunzo hayo yamewanufaisha jumla ya watumishi 368 hadi sasa. Miongoni mwa watumishi hao ni majaji wa Mahakama ya Rufani, majaji wa Mahakama Kuu, mahakimu wa ngazi mbalimbali na watumishi wa kada nyingine za Mahakama. Aidha, Wizara kupitia chuo hiki imeendelea kutoa mafunzo kwa wadau wanaohusika moja kwa moja na mashauri ya mototo akiwa mahakamani ambao ni Mahakimu, Mwakili wa Serikali, Waendesha Mashtaka na Maafisa Ustawi wa jamii. Mafunzo hayo yanalenga kuwajengea uwezo washiriki juu ya namna bora ya kulinda, kutetea na kutoa haki ya kundi la wenye mahitaji maalum hususan watoto.

Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania

55. Mheshimiwa Spika, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania imeendelea kutekeleza

jukumu lake la msingi la kutoa mafunzo ya uanasheria kwa vitendo. Katika kipindi cha mwaka wa fedha 2018/2019 Taasisi ilifanikiwa kutoa mafunzo kwa wanafunzi 1,791. Idadi hii inajumuhisha wanafunzi 630 wa kundi la 28 ambao ni sawa na ongezeko la asilimia tano ya malengo ya udahili wa wanafunzi 600 kwa kundi moja; wanafunzi 526 wa kundi la 27 sawa na asilimia 88 ya malengo ya udahili na wanafunzi 635 wa kundi la 26 sawa na ongezeko la asilimia sita ya malengo ya udahili. Aidha, katika kipindi hicho Taasisi iliendesha mitihani ya mwisho kwa jumla ya wanafunzi 1,135 wa kundi la 25 na 26 ambapo kati yao wanafunzi 260 walifaulu, sawa na asilimia 23 na wanafunzi 299 walifeli, sawa na asilimia 26. Pia, kulikuwa na mitihani ya marudio iliyohusisha wanafunzi 3,279 ambapo jumla ya wanafunzi 980 walifaulu, sawa na asilimia 30, na kwamba wanafunzi wengine waliobaki wataendelea kufanya mitihani hiyo ya marudio mpaka hapo watakapofaulu.

XIX. Maadili ya Watumishi na maendeleo ya rasilimaliwatu

56. Mheshimiwa Spika, Sekta ya Sheria ni moja ya sekta ambazo hutegemea zaidi nguvu kazi inayotokana na rasilimali watu wake katika kufanikisha utekelezaji wa majukumu yake. Kwa kutambua hilo Wizara yangu imeendelea kuwekeza katika rasilimaliwatu kwa kuajiri, kutoa mafunzo na kuimarisha shughuli za usimamizi ili kuhakikisha wanatekeleza majukumu yao kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu za utumishi wa umma. Kwa kuzingatia hilo, Wizara iliajiri jumla ya watumishi wapya 179

na kuwapatia mafunzo ya kuongeza ujuzi watumishi 599 ikiwa ni pamoja na kuthibitisha kazini watumishi tisa na kupandisha vyeo watumishi 20. Aidha, katika kudhibiti nidhamu kazini, mtumishi mmoja alisimamishwa kazi, 33 waliachishwa kazi na wawili walistaafishwa kwa maslahi ya umma kama ilivyofafanuliwa kwenye **Kiambatisho E. Vilevile**, Tume ya Utumishi wa Mahakama ilijaza nafasi mpya za ajira ya watumishi 44 wa mahakama, ilipandisha vyeo jumla ya watumishi 958, ilithibitisha kazini jumla ya watumishi 292 pamoja na kuajiri katika masharti ya kudumu na malipo ya pensheni jumla ya watumishi 298. Aidha, majaji 15 wa Mahakama Kuu na majaji sita wa Mahakama ya Rufani waliteuliwa. Hali kadhalika, Tume ya Utumishi wa Mahakama ilifanya vikao vitano vya kisheria na kufanya maamuzi juu ya masuala 34 ya nidhamu kwa watumishi wa kada mbalimbali ambapo watumishi 20 walifukuzwa kazi, watumishi wawili walirejeshwa kazini, wawili walipewa onyo na 10 wanaendelea kuchunguzwa.

XX. Mipango na Miradi ya Maendeleo

57. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha ubora na upatikanaji wa huduma za kisheria nchini, Wizara yangu imeendelea kubuni na kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo ikiwemo Mradi wa *Strengthening Access to Justice, Building Sustainable Anti-Corruption Action in Tanzania, e-Justice na Ujenzi wa Majengo ya Ofisi*. Kupitia miradi hiyo Wizara imefanikiwa kutengeneza mfumo jumuishi wa kukusanya, kuchambua na kuhifadhi takwimu

na taarifa muhimu zinazohusu haki na upatikanaji wake; kukamilisha kazi ya upembuzi yakinifu wa mradi wa e-justice, kufunga mifumo ya ki-elektroniki ya ulinzi na usalama na mahudhurio ya watumishi na kununua vifaa mbalimbali vya TEHAMA. Pia, Wizara imekamilisha ujenzi wa majengo mpya ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Makao Makuu ya Wizara katika eneo la Mji wa Serikali, jijini Dodoma.

D. MIKAKATI YA UTEKELEZAJI WA ILANI YA UCHAGUZI YA CHAMA CHA MAPINDUZI YA MWAKA 2015

58. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu imeendelea kuwajibika kikamilifu kwa wananchi kupitia utekelezaji wa Ilani ya Chama Cha Mapinduzi, ahadi na maelekezo mbalimbali yaliyotolewa na viongozi wa kitaifa. Miongoni mwa ahadi hizo ni pamoja na kuendeleza vita dhidi ya rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma; kukuza, kulinda na kuhifadhi haki za binadamu na kuendeleza utawala wa sheria; na kuimarisha mfumo wa utoaji haki. Katika kufikia azma hiyo, Wizara imeendelea kubuni mikakati na kutumia mbinu mbalimbali kulingana na mazingira ya eneo husika, ikiwa ni pamoja na kuendeleza vita dhidi ya rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma, kukuza, kulinda na kuhifadhi haki za binadamu na utawala bora na kuimarisha mfumo wa utoaji haki.

I. Kuendeleza vita dhidi ya rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma

59. Mheshimiwa Spika, kufuatia kuanzishwa kwa Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ya Mahakama Kuu, Wizara imeendelea kutekeleza mikakati mbalimbali yenye lengo la kuimarisha vita dhidi ya rushwa nchini na pia kuiwezesha Divisheni hiyo kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Katika mikakati hiyo Serikali imefanya marekebisho ya Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sura ya 20 ambayo imefanyiwa marekebisho kumwezesha shahidi kutoa ushahidi wake kwa njia za kielektroniki bila kulazimika kuwepo mahakamani. Marekebisho haya yanalenga kuimarisha mfumo wa ulinzi na usalama wa mashahidi pamoja na kuleta ufanisi wa usikilizaji wa mashauri makubwa, kama vile mashauri ya ugaidi. Pia, Wizara imefanyia marekebisho Sheria ya Kusaidiana katika Masuala ya Jinai yenye lengo la kuimarisha upelelezi wa makosa kwa kubadilishana nyaraka kati ya vyombo vya ndani na vile vya nje ya nchi. Vilevile, Serikali inakusudia kuwasilisha bungeni mswada wa sheria ya utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala. Kutungwa kwa Sheria hii ni sehemu ya utekelezaji wa Sheria ya usimamizi wa utajiriasilia na rasilimaliasilia za nchi, hususan kifungu cha 11, na pia kuwezesha utatuzi wa migogoro ya biashara na uwekezaji kufanyika kwa sheria na vyombo vya hapa nchini ili kuhakikisha uwazi na kuepukana na gharama kubwa zisizo za lazima.

II. Kukuza, kulinda na kuhifadhi haki za binadamu na utawala bora

60. Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Katiba na mikataba ya kikanda na kimataifa, iliyoridhiwa na nchi yetu, Serikali inalo jukumu la kukuza, kulinda na kuendeleza haki za binadamu na pia kuimarisha misingi ya utawala bora. Katika kufanikisha majukumu haya Serikali imeendelea kubuni na kutekeleza mikakati kadhaa kwa kutunga na kurekebisha sheria pamoja na kanuni zake; kuendesha tafiti za kisheria; kutoa elimu kwa umma kuhusu haki za binadamu na za kiraia; kupokea na kufanyia uchunguzi malalamiko ya wananchi yanayohusu ukiukwaji wa Haki za Binadamu na misingi ya Utawala Bora. Sanjari na mikakati hiyo, Wizara ya Katiba na Sheria iliandaa na kuratibu maadhimisho ya Wiki ya Msaada wa Kisheria yaliyofanyika nchini kote kuanzia tarehe 26 hadi 30 Novemba, 2018. Maadhimisho hayo yaliwezesha kufikisha huduma ya msaada wa kisheria kwa wananchi wengi, kwa mara moja, ikiwemo huduma ya ushauri na elimu kwa umma. Aidha, Serikali iliendelea kuimarisha usajili wa vizazi, vifo, ndoa, talaka na watoto wa kuasili kwa lengo la kuwapatia wananchi haki za msingi za kiraia. Mikakati imekuwa ikitumika katika masuala ya usajili ikiwa ni pamoja na njia za kielektroniki, kampeni za usajili, usajili kwa misingi ya rika unaohusisha watoto wa umri wa chini ya miaka mitano na watoto waliopo shuleni pamoja na usajili wa kawaida.

61. Mheshimiwa Spika, Wizara imekamilisha rasimu ya Mpango Kazi wa Pili wa Kitaifa wa Haki za Binadamu kwa kipindi cha mwaka 2019 hadi 2022 na kushirikisha

wadau mbalimbali kutoka eneo lote la Jamhuri ya Muungano. Aidha, Wizara iliiwakilisha nchi yetu katika Mkutano wa viongozi wa juu wa Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa uliofanyika Geneva, Uswis kuanzia tarehe 25 Februari hadi 1 Machi, 2019. Katika mkutano huu, Tanzania ilitoa taarifa kuhusu hatua zinazoendelea kuchukuliwa Serikali katika kuimarisha upatikanaji wa haki za binadamu ikiwemo kutungwa kwa Sheria ya Msaada wa Kisheria ya mwaka 2017 na kupitishwa kwa Mkakati wa Kitaifa kuhusu ukatili dhidi ya wanawake na watoto kwa kipindi cha mwaka 2017 hadi 2021 ukiwa na lengo la kuhakikisha kuwa haki za wanawake, watoto na watu wenye ulemavu zinalindwa na kuendelezwa. Aidha, Wizara imeandaa taarifa ya nchi juu ya utekelezwaji wa Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Watu wenye Ulemavu wa mwaka 2006. Rasimu ya mwisho ya taarifa hii imekamilika na sasa inapitiwa na wadau kwa ajili ya uhakiki kabla ya kuwasilishwa kwenye vyombo vya juu vya Serikali na Kamati ya Umoja wa Mataifa yenye dhamana ya kusimamia utekelezwaji wa Mkataba wa Haki za Watu wenye Ulemavu. Vilevile, Mahakama ya Tanzania imetoa mwongozo unaoelekeza mashauri yote yanayohusu watu walio katika makundi maalum kumalizika katika muda wa kipindi cha miezi sita.

III. Kuimarisha mfumo wa utoaji haki

62. Mheshimiwa Spika, Wizara imechukua hatua madhubuti za kuimarisha mfumo ya utoaji haki nchini kwa kufunga mfumo ya kielektroniki ya utoaji wa huduma za

kimahakama, ikiwa ni pamoja na Mfumo wa kusajili na kuratibu mashauri ambao tayari umeanza kufanya kazi. Pamoja na mambo mengine, Mfumo huu umerahisha masuala ya usimamizi wa mashauri mahakamani ikiwa ni pamoja na ufunguaji wa mashauri, kuendesha benki ya kuhifadhi hukumu, kusajili na kuratibu shughuli za mawakili na kufanya utambuzi wa mahitaji ya mahakama. Kwa kutumia Mfumo wa Kusajili na Kuratibu Mashauri, hivi sasa haitakuwa lazima kwa mwananchi kufanya safari kwenda kufungua shauri kwenye mahakama kuu za Dar es Salaam, Mbeya, Dodoma na Mahakama ya Hakimu Mkazi Kisutu. Kazi iliyopo mbeleni hivi sasa kueneza mfumo huu katika mahakama zote nchini. Aidha, mfumo wa kutambua mahitaji ya mahakama unawezesha upatikanaji wa taarifa mbalimbali za kimahakama kutoka sehemu yoyote nchini kama vile watumishi, hali ya majengo na umbali kutoka makao makuu ya mkoa kupatikana moja kwa moja kupitia mfumo wa kompyuta.

63. Mheshimiwa Spika, hatua nyingine zilizochukuliwa na Wizara ni kuanzishwa kwa huduma ya mahakama maalum zinazotembea iliyowezesha kusogeza huduma za mahakama karibu na wananchi hususan walio katika sehemu zisizo na huduma ya mahakama. Katika awamu ya kwanza ya majaribio yamenunuliwa magari mawili yatakayotumika kutoa huduma katika mikoa ya Dar es Salaam, Wilaya ya Kindondoni (Bunju), Wilaya ya Ilala (Chanika), Wilaya ya Temeke (Buza) na Wilaya ya

Ubungo (Kibamba); na Mkoa wa Mwanza, Wilaya ya Ilemela (Nyegezi).

64. Mheshimiwa Spika, kwa asili yake majukumu yaliyo chini ya Sekta ya sheria ni mtambuka na yenye kuhusisha wadau mbalimbali wa mamlaka zote za Dola, yaani Bunge, Mahakama na Utawala. Kutokana na ukubwa wa sekta hii na umuhimu wake kwa maendeleo ya nchi hivi sasa Wizara inaendelea na maandalizi ya mfumo wa kielektroniki wa e-Justice ambao, utakapokamilika utaongeza ufanisi katika masuala ya usimamizi na uratibu wa Mfumo wa sheria nchini. Pamoja na mambo mengine, Mradi huu unalenga kuunganisha mifumo ya kielektroniki inayotumiwa na taasisi mbalimbali za sekta ya sheria. Pia, Serikali inaendelea na mchakato wa kutunga Sera ya Taifa ya Sheria ya kusimamia masuala ya sheria nchini ili kuimarisha hali ya tija na ufanisi wa sekta hiyo.

E. MTIRIRIKO WA MAPATO NA MADUHULI YA SERIKALI

i. Mapato ya Bajeti

65. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/19 Wizara ya Katiba na Sheria iliidhinishiwa na Bunge jumla ya Shilingi. 190,493,982,000 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya hizo Shilingi 77,173,293,000 ni za mishahara, Shilingi 68,553,470,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi 44,767,219,000 kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kati ya

fedha za Maendeleo jumla ya Shilingi 18,000,000,000 ni fedha za ndani na Shilingi 26,767,219,000 fedha za nje.

66. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Machi, 2019 Wizara ilipokea jumla ya Shilingi 111,635,273,359 sawa na asilimia 59 ya fedha zilizoidhinishwa. Kati ya hizo Shilingi 44,716,151,336 ni mishahara na Shilingi 45,165,449,175 ni matumizi mengineyo. Fedha za maendeleo ni Shilingi 21,753,672,848 sawa na asilimia 49 ya fedha za maendeleo zilizoidhinishwa. Kati ya hizo Shilingi 7,000,000,000 ni fedha za maendeleo za ndani na Shilingi 14,753,672,848 ni fedha za maendeleo za nje

ii. Makusanyo ya Maduhuli

67. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/19 Wizara ilipanga kukusanya jumla ya Shilingi **27,097,646,862** kama maduhuli ya Serikali kutoka vyanzo mbalimbali vya mapato. Hadi kufikia mwezi Machi, 2019 Wizara ilikusanya jumla ya Shilingi 8,712,700,000, sawa asilimia 32 ya lengo la makukusanyo

F. MAFANIKIO YALIYOPATIKANA

68. Mheshimiwa Spika, mafanikio yaliyopatikana kutokana na utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara kwa mwaka wa fedha 2018/19 ni pamoja na:-

- (i) Wananchi wengi kuwa na uhakika kuhusu upatikanaji wa huduma muhimu za kimahakama kutokana na miradi ya maboresho ya Mahakama inayotekelezwa nchini;

- (ii) Upatikanaji wa ofisi za kudumu za Wizara na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Hii ni kutokana na kukamilika kwa majengo ya Ofisi za Wizara na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali jijini Dodoma;
- (iii) Kuimarika kwa hali ya upatikanaji wa huduma za kisheria kwa njia ya TEHAMA;
- (iv) Wananchi wengi, kutoka makundi mbalimbali ya kijamii, kufikiwa na mtandao wa huduma ya msaada wa kisheria;
- (v) Kuimarika kwa viwango vya usajili wa vizazi kitaifa hususan kwa watoto wa umri chini ya miaka mitano;
- (vi) Kuimarika kwa uwezo wa kudahili wanafunzi katika taasisi za mafunzo ya sheria na ubunifu katika kuandaa wa program mpya za mafunzo;
- (vii) Kiasi kikubwa cha fedha na mali nyingi kilichookolewa na kurejeshwa Serikalini kutokana na uendeshaji wa mashauri ya jinai na daawa;
- (viii) Kuimarika kwa shughuli za utafiti na mapitio ya sheria;
- (ix) Kuimarika kwa usimamizi wa watumishi kimaadili na katika kuwaendeleza kitaaluma.

G. CHANGAMOTO NA MIKAKATI ILIYOPO

Changamoto Zilizopo

69. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana katika kipindi cha mwaka wa fedha 2018/19,

kumekuwepo na changamoto mbalimbali ambazo ni pamoja na;

- (i.) Uelewa mdogo wa wananchi kuhusu masuala ya sheria na kupelekea wananchi wengi kuisitiza zaidi juu ya kupatiwa haki bila kutimiza wajibu;
- (ii.) Mwamko mdogo wa wananchi katika kuzitumia Kamati za maadili ya Mahakimu na hivyo kutopeleka taarifa au malalamiko yao dhidi ya ukiukaji wa maadili wa mahakimu kwenye kamati hizo;
- (iii.) Uchache wa rasilimali watu wakiwemo maafisa sheria na mawakili wa serikali, wakufunzi katika taasisi za mafunzo, maafisa usajili na wasimamizi wa watoa huduma ya msaada wa kisheria katika ngazi za wilaya na kwenye jamii
- (iv.) Mfumo wa sheria za usajili zilizopo kutokukidhi mahitaji ya sasa ya kuendesha shughuli za usajili hadi ngazi ya chini kwenye jamii

Mikakati ya kutatua Changamoto

70. Mheshimiwa Spika, hatua kadhaa zimeendelea kuchukuliwa na mamlaka za Wizara katika kukabiliana na changamoto hizo. Mikakati hiyo ni pamoja na:-

- (i) Kuimarisha ushirikiano wa kitaasisi katika matumizi ya rasilimali watu, fedha na vifaa;
- (ii) Wizara yangu kwa kushirikiana na wadau wa Sekta ya Sheria imeendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu sheria mbalimbali, haki na wajibu wa wananchi;

- (iii) Kuendelea kuwashirikisha wadau katika kufanikisha utekelezaji wa Mkakati wa Taifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu na Takwimu ili kukabiliana na changamoto zilizopo hususan za kimfumo na rasilimali fedha;
- (iv) Kuendelea kuboresha mazingira ya kazi na kutoa motisha kwa watumishi wachache waliopo ili kuongeza tija na ufanisi wa kazi.

71. Mheshimiwa Spika, mafanikio yaliyopatikana ni juhudi za pamoja kati ya Wizara wadau wetu wa maendeleo katika sekta ya sheria. Hivyo, nitumie fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa ushirikiano mzuri uliopo kati yetu na Benki ya Dunia, Shirika la Maendeleo la Umoja wa Mataifa (UNDP), Shirika la Umoja wa Mataifa ya Kuhudumia Watoto (UNICEF), Shirika la Umoja wa Mataifa la Wanawake (UN Women), Jumuiya ya Ulaya (EU), Shirika la Maendeleo la Kimataifa la Uingereza (DfID), Shirika la Maendeleo la Denmark (DANIDA), Shirika la Umoja wa Mataifa la Mazingira (UNEP) na Shirika la Misaada ya Kimataifa la Watu wa Marekani (USAID). Wengine ni Ofisi ya Umoja wa Mataifa ya Kushughulikia Dawa za Kulevya na Uhalifu (UNODC), PAMS Foundation, Mfuko wa Kimataifa wa kuhudumia Wanyapori (WWF), Shirika la Maendeleo la Ujerumani (GIZ), Benki ya Maendeleo ya Afrika (ADB), Shirika la Udhibiti wa Usafirishaji Haramu wa Wanyamapori na Misitu (TRAFFIC), Bloomberg DHI na Shirika la Maendeleo la Italia (AICS). Napenda niwahakikishie kuwa

Wizara yangu inatambua na kuthamini uhusiano mzuri uliopo kati yetu na wadau hawa na tutahakikisha kuwa unaimarishwa kwa maendeleo ya sekta ya sheria na taifa kwa ujumla.

72. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kuwashukuru viongozi na watendaji wa Wizara na taasisi zake kwa ushirikino mkubwa wanaonipatia katika utekelezaji wa majukumu ya kila siku ya uwaziri. Hakika, ni kutokana na ushirikiano huo nimeweza kusimama leo hii mbele ya Bunge lako tukufu kuelezea mafanikio, mipango na mikakati tuliyonayo katika kuwahudumia wananchi wetu. Hivyo, kipekee nimshukuru Prof. Sifuni Ernest Mchome, Katibu Mkuu wa Wizara ya Katiba na Sheria; Bw. Amon Anastas Mpanju, Naibu Katibu Mkuu, Mhe. Prof. Ibrahimu Hamisi Juma, Jaji Mkuu wa Tanzania, Prof. Adelardus Lubango Kilangi, Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mhe. Dkt. Eliezer Mbuki Feleshi, Jaji Kiongozi, Bw. Hussein Kattanga, Mtendaji Mkuu wa Mahakama ya Tanzania, Mhe. Katarina Revokati, Msajili Mkuu wa Mahakama Tanzania, Bw. Biswalo Eutropius Kachele Mganga, Mkurugenzi wa Mashtaka, Dkt Julius Clement Mashamba, Wakili Mkuu wa Serikali, Bibi Emmy Kalomba Hudson, Kaimu Kabidhi Wasii Mkuu na Kaimu Mtendaji Mkuu wa Wakala wa Usajili Ufilisi na Udhamini, Bw. Casmir Sumba Kyuki, Katibu Mtendaji wa Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Bibi Fatuma Muya, Kaimu Katibu Mtendaji wa Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Dkt. Zakayo Ndobir Lukumay, Kaimu Mkuu

wa Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo, Mhe. Jaji Dkt. Paul Faustine Kihwelo Mkuu wa Chuo cha Uongozi wa Mahakama-Lushoto, wakurugenzi na watumishi wote wa Wizara.

H. MPANGO NA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA 2019/2020

73. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2019/2020 Wizara yangu itaendelea kuboresha utoaji wa huduma za kisheria kwa umma ili kuendana na Dhima ya kuwa na mfumo madhubuti wa kikatiba na kisheria wenye kufanikisha utekelezaji wa sera na mipango kwa maendeleo ya Taifa. Ili kufikia azma hiyo Wizara yangu imeainisha maeneo mahususi ya vipaumbele na kuyawekea mikakati ya utekelezaji wake kama ilivyofafanuliwa katika **Kiambatisho F** cha Hotuba hii.

74. Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha utekelezaji wa vipaumbele hivi, Wizara yangu inaomba kuidhinishiwa jumla ya **Shilingi 55,175,163,302** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo, kama ilivyooneshwa kwenye jedwali lifuatalo:-

Mchanganuo wa Makadirio ya Bajeti kwa Wizara ya Katiba na Sheria

Na.	Fungu la Matumizi	Bajeti 2019/20
1.	Mishahara ya watumishi	25,231,984,000
2.	Matumizi mengineyo	22,051,581,000
3.	Miradi ya Maendeleo	7,891,598,302

JUMLA	55,175,163,302
--------------	-----------------------

75. Mheshimiwa Spika, kiasi hicho cha fedha kinaombwa kupitia mafungu saba ya bajeti yaliyo chini ya Wizara kama kama ifuatavyo: -

(i) Fungu 12: Tume ya Utumishi wa Mahakama

Matumizi ya	-	Sh.	304,962,000
Mishahara			
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	1,000,000,000
Matumizi ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)			
Matumizi ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Nje)			
Jumla	-	Sh.	1,304,962,000

(ii) Fungu 16: Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

Matumizi ya	-	Sh.	3,013,570,000
Mishahara			
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	3,618,731,000
Matumizi ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)			
Matumizi ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Nje)			
Jumla	-	Sh.	6,632,301,000

(iii) Fungu 19: Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	1,641,327,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	5,398,637,000
Matumizi ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)			
Matumizi ya	-	Sh.	248,363,000
Maendeleo (Nje)			
Jumla	-	Sh.	7,288,327,000

(iv) Fungu 35: Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

Matumizi	ya	-	Sh.	10,980,893,000
Mishahara				
Matumizi Mengineyo		-	Sh.	6,723,265,000
Matumizi	ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)				
Matumizi	ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Nje)				
Jumla		-	Sh.	17,704,158,000

(v) Fungu 41: Wizara ya Katiba na Sheria

Matumizi	ya	-	Sh.	5,567,737,000
Mishahara				
Matumizi Mengineyo		-	Sh.	2,765,859,000
Matumizi	ya	-	Sh.	1,000,000,000
Maendeleo (Ndani)				
Matumizi	ya	-	Sh.	4,075,853,500
Maendeleo (Nje)				

(vi) Fungu 55: Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

Matumizi	ya	-	Sh.	2,716,729,000
Mishahara				
Matumizi Mengineyo		-	Sh.	1,566,080,000
Matumizi	ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)				
Matumizi	ya	-	Sh.	2,567,381,802
Maendeleo (Nje)				
Jumla		-	Sh.	6,850,190,802

(vii) Fungu 59: Tume ya Kurekebisha Sheria

Matumizi	ya	-	Sh.	1,006,766,000
Mishahara				
Matumizi Mengineyo		-	Sh.	979,009,000
Matumizi	ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Ndani)				
Matumizi	ya	-	Sh.	0
Maendeleo (Nje)				
Jumla		-	Sh.	1,985,775,000

76. Mheshimiwa Spika, vilevile, naliomba Bunge lako tukufu liidhinishe jumla ya Shilingi 126,162,464,756 kwa ajili ya Mfuko wa Mahakama. Kati ya fedha hizo, Shilingi 104,004,564,000 ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Shilingi 22,157,900,576 ni kwa ajili ya Matumizi ya Maendeleo. Mchanganuo wa matumizi ya bajeti kwa Mfuko wa Mahakama ni kama ifuatavyo: -

Fungu 40: Mfuko wa Mahakama

Matumizi	ya	-	Sh.	52,523,182,000
Mishahara				
Matumizi Mengineyo		-	Sh.	51,481,382,000
Matumizi	ya	-	Sh.	15,000,000,000
Maendeleo (Ndani)				
Matumizi	ya	-	Sh.	7,157,900,576
Maendeleo (Nje)				
	Jumla	-	Sh.	126,162,464,576

Makusanyo ya Maduhuli ya Serikali

77. Mheshimwa Spika, katika mwaka wa fedha 2019/20 Wizara yangu inatarajia kusimamia na kukusanya jumla ya **Shilingi 12,606,487,000** ikiwa ni maduhuli ya Serikali, kama inavyoonekana kwenye jedwali hapa chini:-

Fungu 12	-	Sh.	0
Fungu 16	-	Sh.	3,332,000
Fungu 19	-	Sh.	1,002,000
Fungu 35	-	Sh.	14,432,000
Fungu 40	-	Sh.	12,571,199,000
Fungu 41	-	Sh.	16,520,000

Fungu 55	-	Sh.	2,000
Fungu 59	-	Sh.	0
JUMLA Sh.			12,606,487,000

78. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

KIAMBATISHO A

MIRADI YA UJENZI WA MAHAKAMA 2018/2019

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
1	Maandalizi ya ujenzi wa jengo la makao Makuu ya Mahakama.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mtaalam Mshauri amekamilisha michoro, na makisio ya gharama za ujenzi, ambazo zimewasilishwa kwenye mamlaka husika kwa ajili ya upatikanaji wa fedha, na idhini ya kuendelea kutafuta mkandarasi wa ujenzi.
2	Ujenzi wa jengo la Mahakama Kuu mkoani Kigoma.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi unatekelezwa na Mkandarasi Ms. Masasi Construction. Company (MCC) na kusimamiwa na Ms. Hab Consult LTd. ○ Ujenzi umefikia asilimia 80, jengo linatarajiwa kukabidhiwa mwezi Aprili 2019
3	Ujenzi wa jengo la Mahakama Kuu mkoani Mara.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi unatekelezwa na Mkandarasi Ms. D.F Mistry Company kwa muda wa wiki 18 na kusimamiwa na Ms. Hab Consult Ltd. ○ Ujenzi umefikia asilimia 80 jengo linatarajiwa kukabifhiwa mwezi Aprili 2019.
4	Ukarabati wa nyumba za kufikia Majaji (Judges Lodge) mkoani Mtwara	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ukarabati huu unatekelezwa na mkandarasi Ms. Cross world Co. na kusimamiwa na TBA. ○ Ukarabati umekamilika kwa silimia 100.
5	Ukamilishaji wa jengo la	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi unatekelezwa na Mkandarasi Ms.Vumwe Co.

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
	mahakama ya Hakimu Mkazi Manyara.	na kusimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. <ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi upo kwenye hatua za mwisho za ukamilishwaji.
6	Ujenzi wa Mahakama ya Hakimu Mkazi Geita.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na kusimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi umekamilika, uko tayari kwa ukaguzi wa mwisho na kukabidhi jengo
7	Ujenzi wa Mahakama ya Hakimu Mkazi Simiyu	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi Ujenzi umefikia asilimia 70, upo katika hatua za umaliziaji (finishing)
8	Ujenzi wa Mahakama ya Hakimu Mkazi Njombe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi upo katika hatua ya kuezeka
9	Ujenzi wa Mahakama ya Hakimu Mkazi Katavi	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi wa msingi umekamilika.
10	Ujenzi wa Mahakama ya Hakimu Mkazi Lindi.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
		<p>unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi wa msingi unaendelea.
11	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Chato	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi umekamilika, tayari kwa ukaguzi wa mwisho na kukabidhi jengo.
12	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Bukombe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi umekamilika, tayari kwa iliyobaki ni ukaguzi wa mwisho na kukabidhi jengo
13	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Longido	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi unaendelea upo hatua ya kumalizia. ○ Ujenzi upo katika hatua za umaliziaji (finishing) umefikia asilimia 75
14	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Kondo	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi umefikia asilimia 70, upo katika hatua za umaliziaji (finishing)

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
15	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Kilwa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi umekamilika, upo tayari kwa ukaguzi wa mwisho na kukabidhi jengo.
16	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Kilindi	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi wa msingi umekamilika
17	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Sikonge	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi wa msingi umekamilika
18	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Rungwe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi wa kuta unaendelea.
19	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Ruangwa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi ○ Ujenzi umekamilika, tayari kwa ukaguzi wa mwisho na kukabidhi jengo
20	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
	Kasulu	Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi <ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi wa kuta unaendelea.
21	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Bunda	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi Ms.Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Chuo Kikuu Ardhi. ○ Ujenzi upo katika hatua ya msingi.
22	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Wanging'ombe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Mtisi civil Engineering &Supplies na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kujenga msingi, na unatarajiwa kukamilika ifikapo Mei 2019
23	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Chunya	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s PIM Investment Ltd .na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Jengo lipo katika hatua za umaliziaji (finishing)
24	Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Makete	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Pek Brother's Ltd .na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kujenga msingi
25	Mahakama ya mwanzo Mlowo	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ukarabati mkubwa

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
		<p>ulifanyika baada ya jengo la awali kuungua wakati wa uchaguzi mkuu wa Mwaka 2015</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mradi unatekelezwa na mkandarasi MS SAPA Coustruction, na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA ○ Ukarabati umekamilika kwa asilimia 100
26	Mahakama ya Mwanzo Magoma	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mradi unatekelezwa na mkandarasi M/S SUMA JKT Northen Zone, na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA ○ Ujenzi umekamilika, upo tayari kwa ukaguzi wa mwisho na kukabidhi.
27	Ujenzi wa Mahakama ya mwanzo Ngerengere Morogoro	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s SIA construction Co. Ltd unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi uko katika hatua ya kuezeka
28	Ujenzi wa Mahakama ya Mwanzo Mlimba, Morogoro	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Ajax Builders Ltd. na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kuezeka.
29	Ujenzi wa Mahakama ya Mwanzo Mangula.	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Ajax Builders Ltd. na unasimamiwa na Wakala

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
		<p>wa Majengo ya Serikali, TBA.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kuezeka.
30	Ujenziwa Mahakama ya Mwanzo Lugarawa Njombe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Pek Brother's (T) Ltd na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kujenga Msingi
31	Ujenziwa Mahakama ya Mwanzo Mkunya - Newala	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Cadson Company Ltd .na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi upo katika hatua za mwisho, umefikia asilimia 90
32	Ujenziwa Mahakama ya Mwanzo Laela Sumbawanga,	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Mtisi civil Eng na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi uko katika hatua ya kujenga msingi
33	Ujenzi wa Mahakamaya Mwanzo Msanzi Sumbawanga,	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Moladi Tanzania Ltd. Na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya kujenga Msingi
34	Ujenziwa Mahakama ya Mwanzo Mtae,	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Kiko

Na.	JINA LA MRADI	MAELEZO KUHUSU MRADI
	Tanga	Investment na unasimamiwa na TBA. <ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu uko katikahatua ya kuezeka.
35	Ujenzi wa Mahakama ya Mwanzo Mtowisa Sumbawanga	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s Moladi Tanzania Ltd. na unasimamiwa na Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Mradi huu uko katika hatua ya kujenga msingi
36	Ujenzi wa Mahakama ya Mwanzo Uyole,	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ujenzi huu unatekelezwa na mkandarasi M.s PMI Innovators Co Ltd .na unasimamiwana Wakala wa Majengo ya Serikali, TBA. ○ Ujenzi huu uko katika hatua ya umaliziaji (finishing)

KIAMBATISHO B**MISWADA YA SHERIA ILIYOANDALIWA NA
KUPITISHWA NA BUNGE KUWA SHERIA KATIKA
KIPINDI CHA MWAKA 2018/2019**

Na.	Jina la Mswada
1.	Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Siasa, 2019
2.	Sheria ya Mamlaka ya Hali ya Hewa Tanzania, 2019
3.	Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti Uasfiri wa Ardhini, 2019
4.	Sheria ya marekebisho ya Sheria mbalimbali, 2019
5.	Sheria ya Huduma ya Maji na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019
6.	Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali (Na.2) wa Mwaka 2019
7.	Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Ubia baina ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi, 2018
8.	Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.2) ya 2018
9.	Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.3) ya 2018
10.	Sheria ya Bodi ya Utaalam ya Waalimu, 2018
11.	Sheria ya Tamko la Mji Mkuu Dodoma, 2018

KIAMBATISHO C

SHERIA KUU NA SHERIA NDOGO ZILIZOFANYIWA

UFASILI MWAKA 2018/2019

NA.	JINA LA SHERIA
Sheria Kuu	
1.	Sheria ya Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma ya Mwaka, 2018
2.	Sheria ya Tasnia ya Maziwa, Sura ya 262
3.	Sheria ya Msaada wa Kisheria ya Mwaka 2017
4.	Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2018
5.	Sheria ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamii katika Utumishi, 2018
6.	Sheria ya Mabaraza ya Vijana Tanzania (Youth Council Act)
7.	Sheria ya Huduma ndogo za Fedha, 2018 (The Microfinance Act, 2018)
Sheria Ndogo	
1.	Hati ya Rasimu ya Muundo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali (Tangazo la Serikali Na.48/2018)
2.	Hati ya Rasimi ya Uanzishaji wa Ofisi ya Taifa Mashtaka (Tangazo la Serikali Na.49/2019)
3.	Hati ya Rasimi ya Uanzishaji ya Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (Tangazo la Serikali Na. 50/2018)
4.	Kanuni za Leseni za Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta za Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.57/2018)
5.	Kanuni za Maudhui ya Mtandao za Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.135/2018)
6.	Mwongozo wa Mpango wa Hifadhi ya Jamii (Gharama

NA.	JINA LA SHERIA
	za Kiutawala) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.384/2018)
8.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Mwenendo wa Shughuli za Bodi za Wadhamini) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.386/2018)
9.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Utunzaji Data) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na383/2018),
10.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Ukwasi wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.383/2018)
11.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Usajili wa Wanachama) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.390/2018)
12.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Usimamizi wa Utoaji wa Taarifa) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.391/2018)
13.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Usimamizi wa Majanga) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.392/2018)
14.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Usalama wa Mifumo ya TEHAMA) wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.393/2018)
15.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii (Ujumuishaji wa Vipindi vya Uchangiaji wa Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.394/2018)
16.	Mwongozo wa Mifuko ya Hifadhi ya jamii ya Mwaka 2018(Mifuko Mtambuka) (Tangazo la Serikali Na.395/2018)
17.	Kanuni za Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ya Mwaka 2018 (Tangazo la Serikali Na.467/2018)
18.	Amri ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Bunda (BUNDA-WSSA) la Kurekebisha Bei za huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019
19.	Amri ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Geita (GEITA-WSSA) ya kurekebisha Bei za Huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019

NA.	JINA LA SHERIA
20.	Amri ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Karagwe (KARAGWE-WSSA) ya kurekebisha Bei za Huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019
21.	Amri ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Urambo (URAMBO-WSSA) ya kurekebisha Bei za Huduma za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Mwaka 2019
22.	Sheria ya Uchaguzi ya Taifa (Maelekezo kwa Watazamaji na Uandikishaji) ya Mwaka 2018.

KIAMBATISHO D

SHERIA ZILIZOFANYIWA UREKEBU

Na.	Jina la Sheria
1.	The Law of the Child Act Chapter 13
2.	The Law of Marriage Act Chapter 29
3.	The Corporal Punishment Act Chapter 17
4.	The Penal Code Chapter 16
5.	The Land Registration Act Chapter 334
6.	The Land Act Chapter 113
7.	The Criminal Procedure Act Chapter 20
8.	The Civil Procedure Code Chapter 33
9.	The Magistrates' Courts Act Chapter 11
10.	The Law Reform (Fatal Accidents and Miscellaneous Provisions) Act Chapter 310
11.	The Judicature and Application of Laws Act Chapter 358
12.	The Anti-Money Laundering Act Chapter 423
13.	The Appellate Jurisdiction Act Chapter 141
14.	The Prevention and Combating of Corruption Act Chapter 329
15.	The Advocates Act Chapter 341
16.	The Land Disputes Courts Act Chapter 216
17.	The Employment and Labour Relations Act Chapter 366
18.	The Interpretation of Laws Act Chapter 1
19.	The Notaries Public and Commissioners for Oaths Act Chapter 12
20.	The Arbitration Act Chapter 15
21.	The Basic Rights and Duties Enforcement Act Chapter 3
22.	The Government Proceedings Act Chapter 5
23.	The Legal Aid Act Chapter 2
24.	The Inquests Act Chapter 24
25.	The Evidence Act Chapter 6
26.	The Oaths and Statutory Declarations Act Chapter 034
27.	The Drugs Control and Enforcement Act Chapter 95
28.	The Bankruptcy Act Chapter 25
29.	The Village Land Act Chapter 114
30.	The Land Acquisition Act Chapter 118
31.	The Reciprocal Enforcement of Foreign Judgments Act Chapter 8
32.	The Economic and Organized Crime Control Act

Na.	Jina la Sheria
	Chapter 200
33.	The Law of Limitation Act Chapter 89
34.	The Law of Contract Act Chapter 345
35.	The Extradition Act Chapter 368
36.	The Proceeds of Crime Act Chapter 256
37.	The National Prosecutions Service Chapter Act 430
38.	The Office of the Attorney General (Discharge of Duties) Act Chapter 268
39.	The Mining Act Chapter 123
40.	The Public Private Partnership Act Chapter 103
41.	The Judgment Extension Act Chapter 7
42.	The National Emblems Act Chapter 10
43.	The Presidential Affairs Act Chapter 9
44.	The Rural Farmland Act Chapter 22
45.	The Deeds of Arrangement Act Chapter 26
46.	The Succession (Non-Christian Asiatic) Chapter 28
47.	The Public Holiday Act Chapter 35
48.	The Tanzania-Zambia Pipeline Act Chapter 40
49.	The Political Parties Act Chapter 258
50.	The Tanzania Food Drugs and Cosmetics Authority Act Chapter 219
51.	The Public Service Act Chapter 298
52.	The Law Revision Act Chapter 4
53.	The Prevention of Terrorism Act Chapter 19
54.	The Hire Purchase Act Chapter 14
55.	The Labour Institutions Act Chapter 300

KIAMBATISHO E

MAENDELEO YA RASILIMALIWATU KWA MWAKA WA FEDHA 2018/2019							
FUNGU TAASISI	AJIRA MPYA	KUTHIBITISHW A KAZINI	KUPANDISHWA CHEO/UTEUZI	MAFUNZO	KUSIMAMISHW A KAZI	KUACHISHWAK UACHA KAZI	KUSTAAFISHW A KWA MASLAHI YA UMMA
12	0	3	0	2	0	0	0
16	0	0	6	87	0	2	0
19	2	0	0	0	0	0	0
35	1	0	0	18	0	0	0
40	0	0	0	331	0	20	1
41	0	0	0	11	0	0	0
55	0	2	0	4	0	0	0
59	0	0	3	15	0	0	1
IJA	0	0	0	43	0	0	0
LST	5	4	0	42	0	0	0
RITA	21	0	11	46	1	9	0
JUMLA KUU	29	9	20	599	1	31	2

KIAMBATISHO F

VIPAUMBELE VYA WIZARA NA TAASISI KWA MWAKA 2019/20120

(a) Wizara ya Katiba na Sheria

- i. Kukamilisha maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria kwa ajili ya mambo ya kisheria na utekelezaji wake. Sera hii ni muhimu katika kuupatia nguvu mfumo wa sheria nchini ya kuwezesha utekelezaji wa maboresho ya sekta ya sheria na vipaumbele mbalimbali vya maendeleo ya Taifa kwa wakati;
- ii. Kukamilisha na kutekeleza awamu ya pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria (LSRPII);
- iii. Kufanya mapitio na maboresho ya sheria mbalimbali ili ziweze kwenda na wakati kwa mujibu wa Ilani ya Chama cha Mapinduzi na ahadi mbalimbali za Serikali;
- iv. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa mipango na mikakati mbalimbali ya maboresho katika mfumo wa utoaji haki nchini;
- v. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa mpango wa kutenganisha mashtaka na upelelezi na maboresho mengine yanayoendelea katika mfumo wa mashtaka nchini; na pia matokeo yanayopatikana kutokana na uendeshaji wa kesi za jinai;
- vi. Kuweka mfumo wa kimkakati wa kusimamia masuala ya utajiri na rasilimali asilia, kuratibu mapitio ya mikataba mbalimbali na kubainisha maeneo yenye masharti hasi ili yarekebishwe;
- vii. Kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimali watu chini ya Wizara;

- viii. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa shughuli za taasisi, mipango na miradi mbalimbali chini ya Wizara; na
- ix. Kushiriki katika masuala mbalimbali ya kikanda na kimataifa yanayoihusu Wizara.

(b) Mahakama ya Tanzania

- i. Kuanza ujenzi wa majengo ya Makao Makuu ya Mahakama ya Tanzania mjini Dodoma ili kuhamishia rasmi shughuli zake Makao Makuu ya nchi kama ilivyo kwa taasisi nyingine za Serikali;
- ii. Kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma za kisheria kwa kufunga mfumo wa kielektroniki wa utunzaji wa kumbukumbu, usikilizaji wa mashauri, ukusanyaji wa takwimu za mashauri na kutoa taarifa mbalimbali za kimahakama;
- iii. Kushirikiana na Wizara katika kushughulikia mradi wa kujenga mfumo wa kielektroniki wa utoaji haki (e-justice) ili kuharakisha usikilizaji wa mashauri na hivyo kupunguza msongamano wa mahabusu magerezani;
- iv. Kushirikiana na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika usimamizi wa kamati za maadili ya mawakili wa kujitegemea, udhibiti na kuwaondoa kwenye orodha Mawakili, wote wanaokiuka maadili pamoja na kujihusisha na vitendo vya kushawishi na kutoa rushwa bila kujali hadhi yao katika jamii;
- v. Kuendelea na ujenzi wa mahakama nchini kote zikiwemo Mahakama Kuu mbili (2) zinazoendelea kujengwa mkoani Kigoma na Mara na kuanza kujenga nyingine katika mikoa ya Morogoro, Mwanza, Dodoma na Singida. Pia Mahakama kujenga Mahakama za Wilaya 32 na Mahakama za Mwanzo 20; na

- vi. Kuwajengea uwezo watumishi ili kuendeleza vipaji vya ubunifu, kuimarisha weledi na kuongeza tija.

(c) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

- i. Kuimarisha mfumo wa uandishi na urekebu wa sheria;
- ii. Kuimarisha usimamizi wa masuala ya mikataba; na
- iii. Kuwajengea ubobevu watumishi katika maeneo mbalimbali ya sheria ili kuweza kutoa ushauri stahiki kwa Serikali.

(d) Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

- i. Kuimarisha huduma za mashtaka kwa kuhakikisha kuwa Ofisi ina vitendea kazi vya kutosha na rasilimali watu;
- ii. Kuimarisha ushirikiano na uratibu katika utoaji wa haki kwa kushirikiana na wadau wengine katika utoaji wa haki kama vile Mahakama, Polisi na vyombo vingine vya upelelezi; na
- iii. Kufungua Ofisi katika Mkoa wa Songwe na wilaya za Kinondoni (Kawe) na Ilala (Kinyerezi) na Kigamboni.

(e) Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali

- i. Kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa mashauri ya madai ndani na nje ya nchi ambayo Serikali ina maslahi;
- ii. Kuimarisha uwezo wa wanasheria wa Serikali katika kushughulia mashauri ya usuluhishi na mashauri ya madai; na
- iii. Kuanda Mpango Mkakati wa miaka mitano wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali.

(f) Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

- i. Kuchunguza malalamiko yanayohusu uvunjwaji wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora nchini;
- ii. Kutoa elimu kwa umma kuhusu haki za binadamu na misingi ya utawala bora;
- iii. Kukagua sehemu wanazoshikiliwa watu kama vile magereza, vituo vya polisi na sehemu nyinginezo kwa kushirikiana na mamlaka husika ili kuhakikisha kuwa haki za binadamu na misingi ya utawala bora inazingatiwa; na
- iv. Kuratibu na kufanya tathmini na ufuatiliaji wa utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki za Binadamu nchini.

(g) Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania

- i. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria zinazohusu Masoko ya Mazao ya Kilimo (Review of Legal Framework Governing Marketing for Agricultural Produce in Tanzania);
- ii. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria unaosimamia Ujenzi wa Nyumba Tanzania (Review of Legal Framework Governing Buildings Construction in Tanzania);
- iii. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria unaosimamia Uchaguzi wa Serikali za Mitaa Tanzania (Review of Legal Framework Governing Local Government Election); na
- iv. Kufanya marejeo ya Taarifa ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania Kuhusu Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi.

(h) Tume ya Utumishi wa Mahakama

- i. Kuimarisha Kamati za Maadili ya Maafisa wa Mahakama za Mikoa na Wilaya kwa kuandaa mwongozo wa uendeshaji wa Kamati hizo; na
- ii. Kufanya ukaguzi wa utendaji wa Kamati za Maadili ya Maafisa wa Mahakama za Mikoa na Wilaya kuona endapo zinatekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria, Kanuni na taratibu.

(i) Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini

- i. Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu (CRVS);
- ii. Kuboresha mazingira wezeshi ya biashara na uwekezaji kwa kuratibu upatikanaji wa Sheria mahsusni ya Ufilisi;
- iii. Kuimarisha matumizi ya teknolojia katika kuboresha utoaji wa huduma za usajili na usimamizi wa ukusanyaji mapato; na
- iv. Kuimarisha mifumo ya Ufuatiliaji na Tathmini.

(j) Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania

- i. Kuongeza udahili wa wanafunzi ili kuongeza idadi ya wataalam wa sheria nchini;
- ii. Kutoa mafunzo ya muda mfupi kwa mawakili na wadau wengine katika maeneo mapya yanayojitokeza katika taaluma ya sheria;
- iii. Kuendesha programu za mafunzo kwa wasaidizi wa sheria (paralegals); na
- iv. Kuimarisha miundombinu ya Taasisi.

(k) Chuo cha Uongozi wa Mahakama-Lushoto

- i. Kuimarisha Kurugenzi ya Mafunzo Endelevu ya Kimahakama;
- ii. Kuboresha mitaala ya Stashahada na Astashahada ya sheria Chuoni;
- iii. Kumalizia ujenzi wa Hostel ya wanachuo wa kiume;
- iv. Kuimarisha mfumo wa barabara za ndani ya Chuo;
- v. Kuongeza udahili wa wanafunzi katika ngazi ya Astashahada na Stashahada ya Sheria; na
- vi. Kuimarisha mifumo ya TEHAMA iliyopo na kujenga mifumo mingine mipya Chuoni.